

คุณพระรัตนตรัย

สุภีร์ ทุมทอง

คุณพระรัตนตรัย

สุภีร์ ทุมทอง

www.ajsupee.com

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๗๑๑๕-๙๒-๔

ภาพประกอบ

มนต์ชัย ขาวสำอางค์

แบบปก / รูปเล่ม

นครินทร์ ไชยพยอม

สุพัตรา แดงอินทร์

ดำเนินการผลิต

บริษัทพรีเมียมดี พับลิชซิ่ง จำกัด

๒๗/๓๓ ซอยศรีบำเพ็ญ ถนนพระราม ๔

แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ

โทรศัพท์ ๐-๒๖๓๗-๘๖๐๐

โทรสาร ๐-๒๖๓๗-๘๖๐๑

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์

๔๕/๑๔ หมู่ ๔ ถนนบางกรวย-จางถนนอม ตำบลบางขุน

อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐

โทรศัพท์ ๐-๒๘๗๙-๙๑๕๔

โทรสาร ๐-๒๘๗๙-๙๑๕๓

www.parbpim.com

แจกเป็นธรรมทาน ห้ามจำหน่าย

คำนำ

หนังสือ “**คุณพระรัตนตรัย**” นี้ ได้รวบรวมบทสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสรณะที่เลิศประเสริฐสูงสุด พุทธศาสนิกชนควรระลึกนึกถึงอยู่เสมอ เพื่อเป็นเครื่องชี้ นำให้เกิดความสว่างในจิตใจ นำพาตนให้เข้าสู่การฝึกหัดพัฒนาตามแนวอริยมรรค จนสามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้ต่อไป

นอกจากบทสวดภาษาบาลีและคำแปลที่นิยมสวดกันดีอยู่แล้ว เนื้อหาในเล่มนี้ ได้แปลและเรียบเรียงความหมายจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ตอนอบิบายพุทธานุสสติ อัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ มารวบรวมไว้ เพราะการได้ทราบความหมายที่ลึกซึ้งในแต่ละคำ นำมาเป็นเครื่องระลึกถึง ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความผ่องใสของจิต เกิด

ศรัทธาปสาทะในสิ่งที่เลิศ วิบากที่เลิศก็ย่อมมีแก่ผู้นั้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต อัคคัปปสาทสุตร แปลความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๔ ประการนี้

ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

(๑) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้าก็ตาม มีสองเท้าก็ตาม มีสี่เท้าก็ตาม มีเท้ามากก็ตาม มีรูปก็ตาม ไม่มีรูปก็ตาม มีสัญญา ก็ตาม ไม่มีสัญญาก็ตาม มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณเท่าใด **พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า** เรากล่าวว่าเลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่า นั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้า ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้ว

ในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใส
ในสิ่งที่เลิศ

(๒) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่ถูกปัจจัย
ปรุงแต่ง มีประมาณเท่าใด **อริยมรรคมีองค์ ๘** เรากล่าวว่า
เลิศกว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใสแล้วในอริยมรรคมีองค์ ๘
ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้วในสิ่งที่เลิศ และ
วิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

(๓) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายทั้งที่ถูก
ปัจจัยปรุงแต่ง และที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีประมาณเท่าใด
วิราคะ คือ ความสร้างมา ความสิ้นกระหาย ความถอน
อาลัย ความตัดวิภวภูตะ ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนด
ความดับสนธิ **นิพพาน** เรากล่าวว่าเลิศกว่าธรรมทั้งหลาย
เหล่านั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใส

แล้วในวิราคะ ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้วใน
สิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใส
ในสิ่งที่เลิศ

(๔) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หมู่ทั้งหลายก็ตาม คณะ
ทั้งหลายก็ตาม มีประมาณเท่าใด **พระสงฆ์สาวกของตถาคต**
ได้แก่ พระอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ บุคคล นั้นแหละ สงฆ์สาวก
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำ
มาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็น
ผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี
เป็นนื่อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์
ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้วในสิ่งที่เลิศ และ
วิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

สารบัญ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๔
ประการนี้แล

ขออนุโมทนาผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำหนังสือเล่มนี้
และขอขอบคุณญาติธรรมทั้งหลายที่มีเมตตาต่อผู้แปล
เสมอมา หากมีความผิดพลาดประการใด อันเกิดจาก
ความด้อยสติปัญญาของผู้แปล ก็ขอขมาต่อพระรัตนตรัย
และครูบาอาจารย์ทั้งหลาย และขอโหสิกรรมจากท่าน
ผู้อ่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สุภีร์ ทุมทอง
ผู้แปลและเรียบเรียง
๘ มกราคม ๒๕๕๘

๑. คำบูชาพระรัตนตรัย	๑๓
๒. คำนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้า	๑๕
๓. บทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย	๑๖
๔. บทสรรเสริญพระพุทธคุณ	๑๗
๕. บทสรรเสริญพระธรรมคุณ	๑๙
๖. บทสรรเสริญพระสังฆคุณ	๒๑
๗. พุทธานุสสติ	๒๔
๘. ธรรมานุสสติ	๑๐๕
๙. สังฆานุสสติ	๑๓๐

๑. คำบูชาพระรัตนตรัย

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา,

พระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นพระ
อรหันต์, ดับเพลิงกิเลสเพลิง
ทุกข์สิ้นเชิง, ตรัสรู้ชอบได้โดย
พระองค์เอง,

พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ.

ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า, ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

(กราบ)

สัวากขาโต ณะคะวะตา ัฒโม,

พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มี
พระภาคเจ้า, ตรัสไว้ดีแล้ว,

ัฒมัง ณะนัสสามิ.

ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม.

(กราบ)

สุปะฏิปันโน ณะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า, ปฏิบัติดีแล้ว,

สังฆัง ณะมามิ.

ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์.

(กราบ)

๑๔

คุณพระรัตนตรัย

๒. คำนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้า

นะโม ตัสสะ ณะคะวะโต, ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค
เจ้า, พระองค์นั้น,

อะระหะโต,

ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส,

สัมมาสัมพุทธัสสะ.

ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง.

(ว่า ๓ ครั้ง)

๑๕

สุภีร์ ทุมทอง

๓. บทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย

อิติปิ โส ภาวะวา, อระหัง, สัมมาสัมพุทโธ, วิชา-
จะระณะสัมปันโน, สุคะโต, โลกะวิทู, อนุตตะโร ปุริสสะ-
ทัมมะสาระถิ, สัตถา เทวะมนุสสานัง, พุทโธ, ภาวะวาติ.

สัวากขาโต ภาวะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก, อกาลิโก,
เอหิปปัสสีโก, โอปะนะยิโก, ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ.

สุปะฏิปันโน ภาวะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน
ภาวะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภาวะวะโต
สาวะกะสังโฆ, สามิจิปะฏิปันโน ภาวะวะโต สาวะกะสังโฆ,
ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัญญะ ปุริสสะปุคคะลา, เอสะ
ภาวะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย, ปาหุเนยโย,
ทักขิเนยโย, อัญชะลิกะระณิโย, อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง
โลกัสนาติ.

๔. บทสรรเสริญพระพุทธรูปคุณ

อิติปิ โส ภาวะวา,

เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระ
ภาคเจ้านั้น,

อระหัง,

เป็นผู้ไกลจากกิเลส,

สัมมาสัมพุทโธ,

เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์
เอง,

วิชาจะระณะสัมปันโน,

เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและ
จรรยา,

สุคะโต,

เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี,

โลกะวิทู,

เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง,

อะนุตตะโร ปุริสัทธัมมะสาระถิ,

เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควร
ฝึกได้ อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า,

สัจฉา เทวะมะนุสสานัง,

เป็นครูผู้สอนของเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย,

พุทธโธ,

เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วย
ธรรม,

ภะคะวาติ.

เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนก
ธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้.

๕. บทสรรเสริญพระธรรมคุณ

สัจจาทิ ภาคะวะตา อัมโม,

พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มี
พระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว,

สันทิฏฐิโก,

เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึง
เห็นได้ด้วยตนเอง,

อะกาลิโก,

เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้
ไม่จำกัดกาล,

เอหิปัสสิโก,

เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกับผู้อื่นว่า,
ท่านจงมาดูเถิด,

โอปะนะยิโก,

เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว,

ปัจจัยตัดตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ.

เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน,
ดังนี้.

๖. บทสรรเสริญพระสังฆคณ

สุปะฏิปันโน ะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
เจ้าหมู่นี้, ปฏิบัติดีแล้ว,

อุชุปะฏิปันโน ะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
เจ้าหมู่นี้, ปฏิบัติตรงแล้ว,

ญายะปะฏิปันโน ะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
เจ้าหมู่นี้, ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็น
เครื่องออกจากทุกข์แล้ว,

สามีจิปะฏิปันโน ภาวะวะโต สาวะกะสังโฆ,
สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
เจ้า หมู่นี้, ปฏิบัติสมควรแล้ว,

ยะทิทัง, ได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ,

จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัญญะ ปุริสะปุคคะลา,
คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัว
บุรุษได้ ๘ บุรุษ,

เอสะ ภาวะวะโต สาวะกะสังโฆ,
นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า,

อาหุเนยโย, เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขา
นำมาบูชา,

ปาหุเนยโย, เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขา
จัดไว้ต้อนรับ,

ทักขิณเวยโย, เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน,

อัญชลีกระระณีโย, เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำ
อัญชลี,

อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ.
เป็นเนื่อบุญของโลก, ไม่มี
นาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

๗. พุทธานุสสติ^๑

ในอนุสสติเหล่านั้น พระโยคาวจรผู้ประกอบด้วย
ความเลื่อมใสอันมั่นคง ต้องการจะเจริญพุทธานุสสติเป็น
อันดับแรก พึงไปอยู่ในสถานที่เงียบสงบ อยู่ในเสนาสนะ
อันสมควร แล้วระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาค
อย่างนี้ว่า “อติปิ โส ภควา อรหิ สรรพสัมพุทโธ วิชชาจรรณ
สัมปนโน สุกโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา
เทวมานุสสานิ พุทโธ ภควา”

ต่อไปนี้เป็นวิธีการระลึกในพระพุทธรูปเหล่านั้น
คือ ให้ระลึกไปที่ละบทว่า

^๑ แปลและเรียบเรียงจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค, วิสุทธิมคคปกรณ์ (ปรโม ภาโค)

โส ภควา อติปิ อรหิ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงได้พระนามว่า**อรหิ** แม้
เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อติปิ สรรพสัมพุทโธ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงได้พระนามว่า**สัมมาสั
มพุทโธ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อติปิ วิชชาจรรณสัมปนโน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงได้พระนามว่า**วิชชาจรร
ณสัมปนโน** แม้เพราะเหตุอย่าง
นี้ๆ

โส ภควา อิติปิ สุกโต พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **สุกโต** แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ โลกวิทู พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **โลกวิทู** แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ อนุตตโร พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **อนุตตโร** แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ ปุริสทมมสารถิ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **ปุริสทมมสารถิ** แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

อีกอย่างหนึ่ง โส ภควา อิติปิ อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ** แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ สตถา เทวมนุสสานัง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **สตถา เทวมนุสสานัง** แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ พุทโธ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **พุทโธ** แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ ภควา พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าภควา แม้ เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

(๑) อธิบายพุทธคุณบทว่า อรหิ

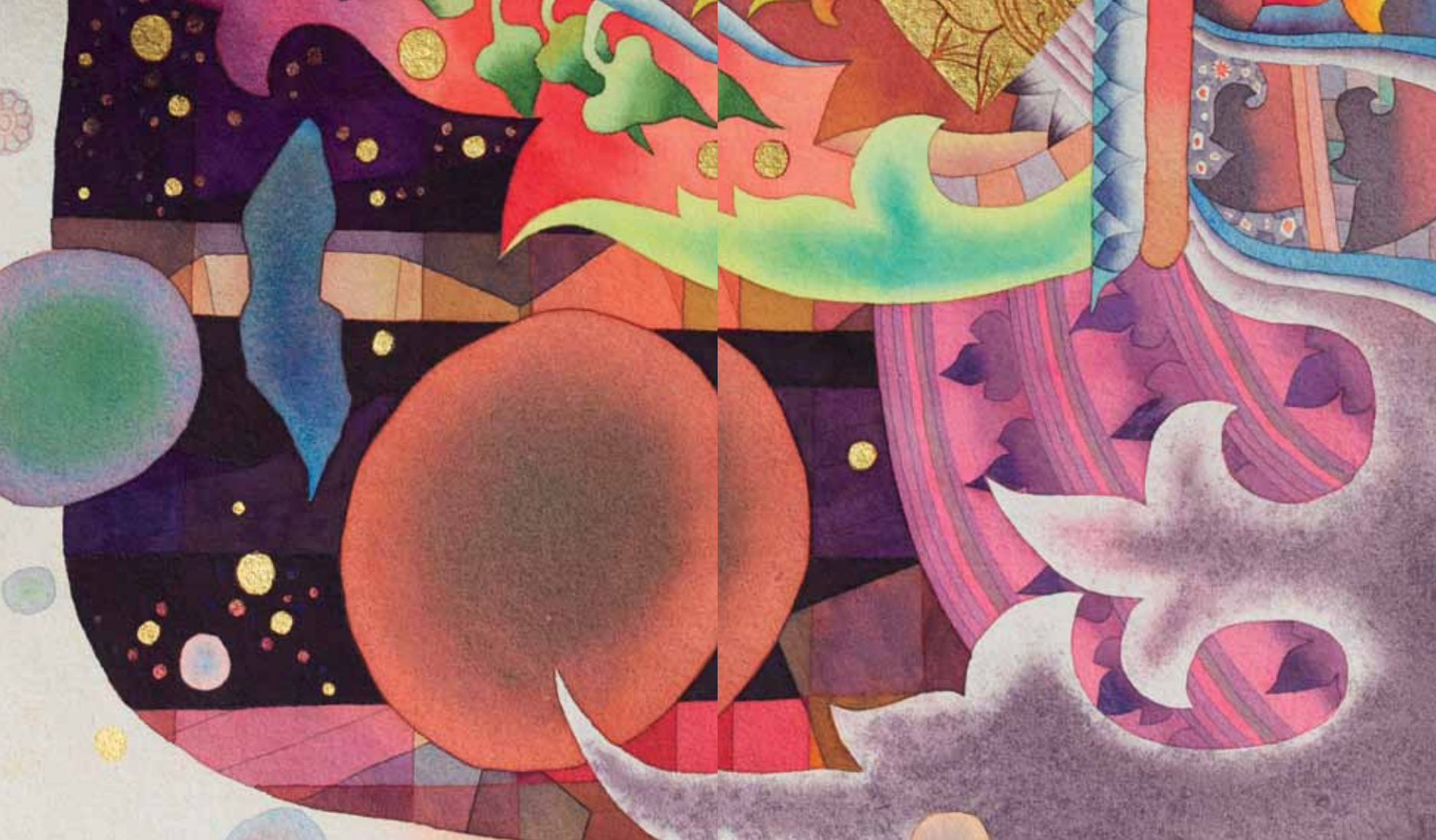
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า อรหิ เพราะเหตุทั้งหลายเหล่านี้ คือ

- (๑) เพราะทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส
- (๒) เพราะทรงทำลายเข้าศึกคือกิเลสทั้งหลาย
- (๓) เพราะทรงหักกำของสังสารจักรได้
- (๔) เพราะทรงเป็นผู้ควรแก่ปัจจัยเป็นต้น
- (๕) เพราะทรงไม่มีที่ลับในการทำบาปทั้งหลาย

เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงเป็นผู้ไกล คือทรงดำรงอยู่ในที่ไกลแสนไกลจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวง เพราะทรงกำจัดได้แล้วซึ่งกิเลสทั้งหลายพร้อมทั้ง वासนาด้วยมรรค เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่าอรหิ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส

พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงเป็นนาคะ ไม่ทรง มีความข้องแวะกับกิเลส และไม่ทรงประกอบ ด้วยสิ่งอันเป็นโทษทั้งหลาย ชื่อว่าทรงเป็นผู้ไกล จากกิเลสและโทษนั้น เพราะเหตุนี้ จึงปรากฏ พระนามว่า อรหิ

เข้าศึกคือกิเลสทั้งหลาย อันพระผู้มีพระภาคพระองค์ นั้น ทรงกำจัดได้แล้วด้วยมรรค เพราะเหตุนี้ จึงทรง พระนามว่าอรหิ แม้เพราะทรงกำจัดเข้าศึกคือกิเลส ทั้งหลายได้

ข้าศึกคือกิเลสทั้งหลายมีรากจะเป็นต้นแม่
ตั้งสิ้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นนาถะ ทรง
กำจัดแล้วด้วยดาบคือปัญญา เพราะเหตุนั้น จึง
ปรากฏพระนามว่าอรหันต์

สังสารจักรใด มีคุณอันสำเร็จด้วยอวิชาและภา
วตัณหา มีกัณฑ์สำเร็จด้วยปัญญาภิสังขารเป็นต้น มีกัณฑ์
สำเร็จด้วยชรามรณะ สอดร้อยไว้ด้วยเพลาอันสำเร็จด้วย
อาสวสมุทัย ประกอบเข้าไว้ในตัวรถกล่าวคือภพ ๓ อัน
แล่นไปแล้วตลอดกาลหาเบื้องต้นและที่สุดมิได้ ซึ่งกัณฑ์ทั้งหมด
แห่งสังสารจักรนั้น อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรง
ยืนอยู่บนแผ่นดินคือศีล ด้วยพระบาทคือวิริยะ ทรงจับ
ขวานคือญาณอันกระทำความสิ้นไปแห่งกรรม ด้วยพระหัตถ์
คือศรัทธา ทรงหักได้แล้วที่ควงต้นโพธิ์ เพราะเหตุนี้ จึง
ทรงพระนามว่าอรหันต์ แม้เพราะทรงหักกัณฑ์ของสังสารจักรได้

อีกอย่างหนึ่ง สังสารวัฏอันไม่ปรากฏที่สิ้นสุด เรียกว่า
สังสารจักร อวิชาอันว่าเป็นคุณของสังสารจักรนั้น เพราะ
เป็นต้นสุด ชรามรณะนับว่าเป็นกัณฑ์ เพราะเป็นปลายสุด
ธรรมที่เหลือ ๑๐ ข้อนับเป็นซึ่งกัณฑ์ เพราะมีอวิชาอยู่ต้น
และมีชรามรณะอยู่ปลาย

ในธรรมเหล่านั้น ความไม่รู้ในอริยสัจมีทุกข์เป็นต้น
ชื่อว่าอวิชา อวิชาในกามภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่สังขาร
ทั้งหลายในกามภพ อวิชาในรูปภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่
สังขารทั้งหลายในรูปภพ อวิชาในอรุภพ ย่อมเป็นปัจจัย
แก่สังขารทั้งหลายในอรุภพ

สังขารทั้งหลายในกามภพเป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิ
วิญญาณในกามภพ ในภพนอกนี้ก็นัยนั้นเหมือนกัน

ปฏิสนธิวิญญานในกามภพเป็นปัจจัยแก่นามรูป
ในกามภพ ในรูปภพก็อย่างนั้นเหมือนกัน แต่ในอรุภพ
ปฏิสนธิวิญญานเป็นปัจจัยแก่นามอย่างเดียว

นามรูปในกามภพเป็นปัจจัยแก่อายตนะครบทั้ง ๖
ในกามภพ นามรูปในรูปภพเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ๓ ใน
รูปภพ นามในอรุภพเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ๑ ในอรุภพ

อายตนะ ๖ ในกามภพเป็นปัจจัยแก่ผัสสะ ๖ ใน
กามภพ อายตนะ ๓ ในรูปภพเป็นปัจจัยแก่ผัสสะ ๓
ในรูปภพ อายตนะ ๑ ในอรุภพเป็นปัจจัยแก่ผัสสะ ๑ ใน
อรุภพ

ผัสสะ ๖ ในกามภพเป็นปัจจัยแก่เวทนา ๖ กามภพ
ผัสสะ ๓ ในรูปภพเป็นปัจจัยแก่เวทนา ๓ ในรูปภพ ผัสสะ
๑ ในอรุภพเป็นปัจจัยแก่เวทนา ๑ ในอรุภพ

เวทนา ๖ ในกามภพเป็นปัจจัยแก่กองตัณหา ๖ ใน
กามภพ เวทนา ๓ ในรูปภพเป็นปัจจัยแก่กองตัณหา ๓
ในรูปภพ เวทนา ๑ ในอรุภพเป็นปัจจัยแห่งกองตัณหา
๑ อรุภพ

ตัณหานั้นในภพนั้นๆ เป็นปัจจัยแก่อุปาทานนั้นๆ
ธรรมที่เหลือมีอุปาทานเป็นต้น เป็นปัจจัยแก่ธรรมทั้งหลาย
มีภพเป็นต้น

ถามว่า การเป็นปัจจัยนี้เป็นอย่างไร

ตอบว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ ปรารถนาว่า เราจัก
บริโภคนาม แล้วประพติตุจจริตด้วยกาย ประพติตุจจริต
ด้วยวาจา ประพติตุจจริตด้วยใจ เพราะกามุปาทานเป็น
ปัจจัย เขาเต็มไปด้วยตุจจริตตายไปเกิดในอบาย กรรมอัน
เป็นเหตุของการเกิดในอบายนั่นของเขาเป็น**กรรมภพ** ชั้น

ทั้งหลายอันเกิดเพราะกรรมเป็นอุปัตติภาพ ความเกิดแห่งชั้นทั้งหลายเป็นชาติ ความเสื่อมไปแห่งชั้นเหล่านั้นเป็นชรา ความแตกสลายไปแห่งชั้นเหล่านั้นเป็นมรณะ

อีกคนหนึ่ง ประรณานาว่า เราจักเสวยสมบัติในสวรรค์แล้วประพตีสุจริตเพราะกามุปาทานเป็นปัจจัยอย่างเดียวกันนั้น เขาเต็มเปี่ยมไปด้วยสุจริตตายไปก็เกิดในสวรรค์เนื้อความก็คล้ายเดียวกันนั้น คือ กรรมอันเป็นเหตุของการเกิดในสวรรค์นั้นของเขาเป็นกรรมภพ ดังนี้เป็นต้น

อีกคนหนึ่ง ประรณานาว่า เราจักเสวยสมบัติในพรหมโลก แล้วเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เพราะกามุปาทานเป็นปัจจัยเหมือนกัน ครั้นเต็มไปด้วยภาวณาเขาตายไปก็เกิดในพรหมโลก เนื้อความก็คล้ายเดียวกันนั้น คือ กรรมอันเป็นเหตุของการเกิดในพรหมโลกนั้นของเขาเป็นกรรมภพ ดังนี้เป็นต้น

อีกคนหนึ่ง ประรณานาว่า เราจักเสวยสมบัติในรูปภพแล้วเจริญสมาบัติมีอาภาสอันฉายตนะเป็นต้นเพราะกามุปาทานเป็นปัจจัยเช่นเดียวกัน ครั้นเต็มไปด้วยภาวณาเขาตายไปก็เกิดในรูปภพนั้นๆ กรรมอันเป็นเหตุของการเกิดในรูปภพนั้นของเขาเป็นกรรมภพ ชั้นทั้งหลายอันเกิดเพราะกรรมเป็นอุปัตติภาพ ความเกิดแห่งชั้นทั้งหลายเป็นชาติ ความเสื่อมไปแห่งชั้นเหล่านั้นเป็นชรา ความแตกสลายไปแห่งชั้นเหล่านั้นเป็นมรณะ นัยแม้ในการอธิบายความอันมีอุปาทานที่เหลือเป็นมูลก็เหมือนกับนัยนี้

บาลีในขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค กล่าวไว้โดยนัยดังนี้ ปัญญาในการแยกแยะปัจจัยว่า “อวิชชาเป็นเหตุสังขารเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุ อวิชชาและสังขารทั้ง ๒ นั้นก็เป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุด้วย” นี้ชื่ออัมมัญญัตติญาณ ปัญญาในการแยกแยะปัจจัยว่า “อวิชชาเป็นเหตุ สังขารเป็นสิ่งที่

เกิดจากเหตุ อวิชาและสังขารทั้ง ๒ นั้นก็เป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุด้วย ทั้งในกาลอดีตและกาลอนาคต” ชื่อว่าธัมมัญญัตติญาณ บททั้งปวง บัณฑิตพึงนำมาแสดงให้พิสดารโดยนัยนี้

ในธรรมเหล่านั้น อวิชากับสังขารเป็นสังเขป ๑ วิญญาณ นามรูป สหายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็นสังเขป ๑ ตัณหา อุปาทาน ภพ เป็นสังเขป ๑ ชาติ ชรามรณะ เป็นสังเขป ๑ อนึ่ง ใน ๔ สังเขป นั้น สังเขปแรกเป็นอดีตกาล สังเขปกลางสองอย่างเป็นปัจจุบันกาล ชาติ ชรามรณะเป็นอนาคตกาล

อนึ่ง ในธรรมเหล่านั้น ด้วยการกล่าวถึงอวิชาและสังขาร ก็เป็นการกล่าวถึง ตัณหา อุปาทาน ภพด้วย เพราะฉะนั้น ธรรม ๕ ประการนี้ จึงจัดเป็นกรรมวัฏในอดีต ธรรม ๕ ประการมีวิญญาณเป็นต้นจัดเป็นวิปากวัฏในกาลบัดนี้

ด้วยการกล่าวถึงตัณหา อุปาทาน ภพ ก็เป็นการกล่าวถึงอวิชาและสังขารด้วย เพราะฉะนั้น ธรรม ๕ ประการนี้ จึงเป็นกรรมวัฏในกาลบัดนี้ด้วย ธรรม ๕ ประการคือ วิญญาณเป็นต้นนี้จัดเป็นวิปากวัฏในกาลต่อไป เพราะด้วยการกล่าวถึงชาติ ชรามรณะ ก็เป็นการบ่งชี้ถึงธรรม ๕ ประการมีวิญญาณเป็นต้น ธรรมเหล่านั้นว่าโดยอาการ จึงเป็น ๒๐

อนึ่ง ในธรรมเหล่านั้น ระหว่างสังขารกับวิญญาณ มีสนธิ ๑ ระหว่างเวทนามกับตัณหามีสนธิ ๑ ระหว่างภพกับชาติมีสนธิ ๑ ดังนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรู้ทรงเห็น คือทรงรู้ยิ่งเห็นจริงซึ่งปฏิจจนมุขบาท อันมีสังเขป ๔ กาล ๓ อาการ ๒๐ สนธิ ๓ นั้น โดยอาการทั้งปวงโดยนัยดังกล่าวมาจะนี้

ความรู้นั้น เชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่าหยั่งรู้ เชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่ารู้ประจักษ์ เพราะเหตุนี้ ท่านจึง กล่าวว่ ปัญญาในการแยกแยะปัจจัย เชื่อว่า**ธัมมัญญิตินุญ** พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงรู้ธรรมเหล่านั้นตามความเป็นจริง ด้วยธัมมัญญิตินุญนี้แล้ว ทรงเพื่อหน่ายในธรรมเหล่านั้น ทรงคลายกำหนด หลุดพ้นไป เชื่อว่าทรงกำจัด คือรื้อทำลาย ซึ่งกำทั้งหลายแห่งสังสารจักรอันมีประการดังกล่าวแล้ว เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า**อรหิ** แม้เพราะทรงหัก กำของสังสารจักรได้

ซึ่งกำทั้งหลายแห่งสังสารจักร พระโลกนาถ
เจ้าทรงทำลายแล้วด้วยดาบคือพระญาณ เพราะ
เหตุนี้ พระองค์จึงทรงพระนามว่า**อรหิ**

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมควรซึ่งปัจจัยทั้งหลาย มีจิวรเป็นต้น และควรซึ่งการบูชาที่วิเศษ เพราะพระองค์ เป็นผู้เลิศสุดในบรรดาทักษิณยบุคคล เพราะฉะนั้น เมื่อ พระตถาคตเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้มีศักดิ์ใหญ่เหล่าใดเหล่าหนึ่งจึงไม่ทำการบูชาในที่อื่น จริงอย่างนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมได้บูชาพระตถาคตเจ้าด้วย พวงแก้วเท่าเขาสิเนรุ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหล่าอื่น มีพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าโกศลเป็นต้นก็ทรงบูชา แล้วตามกำลัง และพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสละพระราช ทรัพย์ถึง ๙๖ โกฏิ สร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ หลังทั่วทั้ง ชมพูทวีป อุทิศพระผู้มีพระภาคแม้เสด็จปรินิพพานแล้ว จะป่วยกล่าวไปใยถึงการบูชาที่วิเศษเหล่าอื่นเล่า เพราะ ฉะนั้น พระองค์จึงทรงได้พระนามว่า**อรหิ** แม้เพราะเป็น ผู้ควรแก่ปัจจัยเป็นต้น

พระโลกนาถเจ้านี้ ทรงควรการบูชาอย่าง
วิเศษและควรแก้ปัจจัยทั้งหลาย เพราะเหตุนี้
พระองค์ผู้ทรงเป็นพระชินะ จึงควรได้พระนาม
ว่าอรหันต์ในโลก ซึ่งเป็นพระนามที่มีความเหมาะสม

คนพาลทั้งหลายผู้ถือตัวว่าเป็นบัณฑิตทุกจำพวกใน
โลก ย่อมทำบาปในที่ลับ เพราะกลัวจะถูกติเตียน ฉันทไค
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมไม่ทรงกระทำความผิดใน
กาลไหนๆ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงได้พระนามว่า
อรหันต์ แม้เพราะไม่มีที่ลับในการกระทำความบาป

ที่ลับในการทำความบาปทั้งหลาย ย่อมไม่มี
สำหรับพระตถาคตเจ้า เพราะเหตุนี้ พระองค์
จึงปรากฏพระนามว่าอรหันต์

ก็ในพระนามว่า อรหันต์ นี้ มีคาถาประพันธ์เนื้อความ
ดังนี้ว่า

พระมุนีนั้น เพราะความที่พระองค์ทรงเป็น
ผู้ไกล ๑ เพราะทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส
ทั้งหลาย ๑ เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้หักงำแห่ง
สังสารจักร ๑ เพราะทรงเป็นผู้ควรปัจจัยเป็นต้น
๑ เพราะไม่ทรงทำความบาปทั้งหลายในที่ลับ ๑
เพราะเหตุนี้ บัณฑิตจึงถวายพระนามว่าอรหันต์

(๒) อธิบายพุทธคุณบทว่า สัมมาสัมพุทธโธ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า สัมมา
สัมพุทธโธ เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วย
พระองค์เอง จริงอย่างนั้น เพราะผู้มีพระภาคนั้นตรัสรู้โดย

ถูกต้องและด้วยพระองค์เองซึ่งธรรมทั้งปวง คือ

- (๑) ตรัสรู้ธรรมที่ควรรู้อย่างยิ่ง โดยความเป็นธรรมที่ควรรู้อย่างยิ่ง
- (๒) ตรัสรู้ธรรมที่ควรรอบรู้ โดยความเป็นธรรมที่ควรรอบรู้
- (๓) ตรัสรู้ธรรมที่ควรละ โดยความเป็นธรรมที่ควรละ
- (๔) ตรัสรู้ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง โดยความเป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
- (๕) ตรัสรู้ธรรมที่ควรทำให้เกิด โดยความเป็นธรรมที่ควรทำให้เกิด

ด้วยเหตุอันแต่ละ พระองค์จึงตรัสว่า

ดูก่อนพราหมณ์ สิ่งที่เราควรรู้อย่างยิ่ง เราได้รู้อย่างยิ่งแล้ว สิ่งที่เราควรทำให้เกิด เราก็ทำให้เกิดแล้ว และสิ่งที่เราควรละ เราก็ละได้แล้ว เพราะเหตุอันนั้น เราจึงเป็นพุทธะ

อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสรู้ซึ่งธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง แม้โดยการยกขึ้นที่ละบทย่างนี้ว่า

จักขุเป็น**ทุกขสัจ** ตัณหาในภพก่อนอันทำจักขุนั้นให้เกิด โดยความเป็นมูลเหตุของจักขุนั้นเป็น**สมุทยสัจ** ความไม่เกิดแห่งจักขุและเหตุแห่งจักขุทั้ง ๒ นั้นเป็น**นิโรธสัจ** ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้รู้นิโรธเป็น**มรรคสัจ** ในโสตะ ฆานะ ชิวหา กาย และมนะ ก็มีวิธีการเหมือนกันนี้

บัณฑิตพึงประกอบหมวดธรรมต่อไปนี้โดยวิธีการนี้
นั้นแหละ คือ

(๑) आयตนะ ๖ มีรูปเป็นต้น (๒) วิญญาณ ๖ มีจักขุ
วิญญาณเป็นต้น (๓) ผัสสะ ๖ มีจักขุสัมผัสเป็นต้น (๔) เวทนา
๖ มีจักขุสัมผัสสชาเวทนาเป็นต้น (๕) สัญญา ๖ มีรูปสัญญา
เป็นต้น (๖) เจตนา ๖ มีรูปสัญญาเจตนาเป็นต้น (๗) ตัณหา ๖
มีรูปตัณหาเป็นต้น (๘) วิตก ๖ มีรูปวิตกเป็นต้น (๙) วิจารณ์ ๖
มีรูปวิจารณ์เป็นต้น (๑๐) ขันธ ๕ มีรูปขันธเป็นต้น (๑๑) กสิณ
๑๐ (๑๒) อสุภะ ๑๐ (๑๓) อนุสสติ ๑๐ (๑๔) สัญญา ๑๐
มีอุทฺธมาตกสัญญาเป็นต้น (๑๕) อาการ ๓๒ มีฌเป็นต้น
(๑๖) आयตนะ ๑๒ (๑๗) ธาตุ ๑๘ (๑๘) ภพ ๙ มีกามภพ
เป็นต้น (๑๙) ฌาน ๔ มีปฐมฌานเป็นต้น (๒๐) อัปมัถญา
๔ มีเมตตภาวนาเป็นต้น (๒๑) อรูปสมาบัติ ๔ มีอากาสา
นัญจายตนะเป็นต้น (๒๒) องค์แห่งปฏิจจสมุบาท โดย

ปฏิโลมมีชรามรณะเป็นต้น โดยอนุโลมมีวิชาเป็นต้น

ในชรามรณะเป็นต้นนั้น มีการประกอบทีละบทตั้งต่อไปนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้ คือ ตรัสรู้ตามสมควร ได้แก่ ทางตลอดซึ่งธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง ด้วยการยกขึ้นทีละบทอย่างนี้ว่า

ชรามรณะเป็น**ทุกขสัง** ชาติเป็น**สมุทยสัง** การสลัดออกเสียได้ซึ่งชรามรณะและเหตุเกิดแห่งชรามรณะแม้ทั้ง ๒ นั้นเป็น**นิโรธสัง** ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้รู้**นิโรธเป็นมรรคสัง**

เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงได้พระนามว่า **สมมาสมพุทโธ** ก็เพราะทรงรู้ธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง ดังนี้

(๓) อธิบายพุทธคุณบทว่า **วิชชาจรณสัมปันโน**

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **วิชชาจรณสัมปันโน** เพราะทรงเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะในวิชาและจรณะนั้น วิชา ๓ ก็ดี วิชา ๘ ก็ดี ชื่อว่า**วิชา**

วิชา ๓ ตามนัยที่กล่าวไว้ในภยเภรวสูตร คือ (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๒) จตุปปาตญาณ (๓) อาสวักขยญาณ **วิชา ๘** ตามนัยที่กล่าวไว้ในอัมพัญญสูตร คือ (๑) วิปัสสนาญาณ (๒) มโนมยิทธิญาณ (๓) อิทธิวิธญาณ (๔) ทิพพโสตญาณ (๕) เจโตปริยญาณ (๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๗) ทิพพจักขุญาณ (๘) อาสวักขยญาณ ในอัมพัญญสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสอธิญาญา ๖ กับ วิปัสสนาญาณและมโนมยิทธิ ตรัสเป็นวิชา ๘

ธรรมะ ๑๕ ประการ คือ (๑) สีสสังวร ความสำรวมด้วยศีล (๒) ความเป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย (๓) ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ (๔) ซาคริยานุโยค การประกอบความเพียร เครื่องตั้งอยู่เสมอ (๕ - ๑๑) สัทธรรม ๗ คือ ศรัทธา หิริ โอตตัมปะ พหุสุต วิริยารัมภะ สติ ปัญญา (๑๒ - ๑๕) ฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ชื่อว่าจรณะ

จริงอยู่ ธรรม ๑๕ นี้แหละ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าจรณะ เพราะเหตุที่เป็นเครื่องดำเนินไปสู่พระนิพพานของพระอริยสาวก ดังที่ท่านพระอานนท์เถระกล่าว ว่า “ดูก่อนมหาณามะ อริยะสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล” ดังนี้ เป็นต้น คำทั้งปวง บัณฑิตพึงทราบตามนัยที่กล่าวในเสขปฏิบัติปาฐุตร มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปณณาสกั นั้นเถิด

พระผู้มีพระภาคทรงประกอบด้วยวิชาเหล่านี้และจรณะนี้ด้วย เพราะเหตุนั้น จึงทรงได้พระนามว่า **วิชาจรณสมปนโน** ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

ในความถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะนั้น ความถึงพร้อมด้วยวิชา สร้างความเป็นสัมพัญญูของพระผู้มีพระภาคให้เต็ม ความถึงพร้อมด้วยจรณะ สร้างความเป็นผู้ประกอบด้วยพระมหากรรุณาของพระองค์ให้เต็ม พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงรู้ชัดสิ่งที่เป็นประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์แก่สรรพสัตว์ด้วยความเป็นสัมพัญญู ทรงเว้นสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ทรงชักนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้ประกอบด้วยพระมหากรรุณา เพราะเหตุนี้แหละสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นจึงเป็นผู้ปฏิบัติดี ไม่เป็นผู้ปฏิบัติชั่ว ดุจเหล่าสาวกของเจ้าลัทธิตั้งหลายผู้ขาดวิชาและจรณะ ซึ่งเป็นบุคคลจำพวกทำตนให้ลำบาก เป็นต้น

(๔) อธิบายพุทธคุณบทว่า สุกโต

พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่า สุกโต

- (๑) เพราะทรงมีทางเสด็จไปอันงดงาม
- (๒) เพราะเสด็จไปยังสถานที่อันดี
- (๓) เพราะเสด็จไปโดยชอบ
- (๔) เพราะตรัสไว้โดยชอบ

ทางไปได้ชื่อว่า “คต” ทางไปของพระผู้มีพระภาค
นั้นงดงาม บริสุทธิ์ หาโทษมิได้ ทางไปนั้นได้แก่อริยมรรค
ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เสด็จไปได้ยังทิศอันเกษม
ไม่ข้องขัดด้วยทางนั้น เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่า
สุกโต เพราะทรงมีทางเสด็จไปอันงดงาม

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังสถานที่ดี คือ อมตนิพพาน
เพราะฉะนั้น จึงทรงพระนามว่า **สุกโต** แม้เพราะเสด็จไป
ยังสถานที่อันดี

พระองค์เสด็จไปโดยชอบ เพราะเหตุนั้น จึงทรง
พระนามว่า **สุกโต** เพราะไม่กลับมาสู่กิเลสทั้งหลายที่ละได้
แล้วด้วยมรรคนั้นๆ สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระผู้มี
พระภาคทรงได้พระนามว่า **สุกโต** เพราะอรรถว่าไม่กลับมา
ไม่คืนมา ไม่หวนกลับมาสู่กิเลสทั้งหลายที่โศดาปัตติมรรค
ละได้แล้ว ... พระองค์ทรงได้พระนามว่า **สุกโต** เพราะ
อรรถว่าไม่กลับมา ไม่คืนมา ไม่หวนกลับมาสู่กิเลสทั้งหลาย
ที่อรหัตตมรรคละได้แล้ว

อีกประการหนึ่ง พระองค์เสด็จไปโดยชอบ คือ ทรง
กระทำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลกทั้งหมด

อย่างเดียว ด้วยการปฏิบัติชอบที่ทรงบำเพ็ญมาด้วยอำนาจพระบารมี ๓๐ ทัก นับตั้งแต่แทบพระบาทของพระที่ปังกรพุทเจ้าจนถึงควงไม้โพธิ์ และไม่เสด็จเข้าไปใกล้ส่วนสุดเหล่านี้ คือ เรื่องเที่ยง เรื่องขาดสูญ ความสุขในกาม การประกอบความเพียรทำตนให้ลำบาก เพราะเหตุนั้นจึงทรงพระนามว่า**สุคโต** แม้เพราะเสด็จไปโดยชอบ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบ คือตรัสพระวาจาที่สมควร ในฐานะที่สมควรเท่านั้น เพราะเหตุนั้นจึงทรงได้พระนามว่า**สุคโต** แม้เพราะตรัสโดยชอบ ในเรื่องนั้น มีพระสูตรเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้ว่า

“พระตถาคตทรงรู้ว่าวาจาใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตย่อมไม่ตรัสวาจานั้น

พระตถาคตทรงรู้ว่าวาจาใด จริง แท้ แต่ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น วาจาเมื่อนั้นพระตถาคตก็ไม่ตรัส

ก็แลพระตถาคตทรงรู้ว่าวาจาใด จริง แท้ เป็นประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตทรงเป็นผู้รู้กาลเพื่อตรัสวาจานั้น

พระตถาคตทรงรู้ว่าวาจาใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตไม่ตรัสวาจานั้น

พระตถาคตทรงรู้ว่าวาจาใด จริง แท้ แต่ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น วาจาเมื่อนั้นพระตถาคตก็ไม่ตรัส

ก็แลพระตถาคตทรงรู้ว่าจาใด จริงแท้ เป็นประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตก็ทรงเป็นผู้รู้กาลเพื่อตรัสวาจานั้น”

พระผู้มีพระภาคนั้น บัณฑิตพึงทราบวาทรงพระนามว่าสุคโต เพราะตรัสไว้โดยชอบ ดังกล่าวมาฉะนี้

(๕) อธิบายพุทธคุณบทว่า โลกวิทู

พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่า โลกวิทู เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งโลกโดยประการทั้งปวง จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงรู้ ทรงรู้อย่างทั่วถึง ทรงแทงตลอดโลกโดยประการทั้งปวง โดยสภาวะบ้าง โดยสมุทัยบ้าง โดยนิโรธบ้าง โดยอุบายเป็นเหตุถึงนิโรธบ้าง เหมือนอย่าง ที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนอาวุโส ในที่สุดแห่งโลกใด ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ เราไม่กล่าวที่สุดในที่โลกนั้นว่า อันบุคคลพึงรู้ พึงเห็น พึงถึง ด้วยการเดินทาง ดูก่อนอาวุโส และเราไม่กล่าวว่า หากยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก จะสามารถทำที่สุดในที่แห่งทุกข์ได้ ดูก่อนอาวุโส อีกอย่างหนึ่ง เราย่อมบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความพินโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความพินโลก ที่ร่างกายประมาณาหนึ่งซึ่งมีสัจญญา มีใจครองนี้ แล”

“ที่สุดในที่โลก อันบุคคลไม่พึงถึงได้ด้วยการเดินทาง ในกาลไหนๆ และจะไม่มีการพินจากทุกข์ได้ เพราะยังไม่ถึงที่สุดในที่โลก เพราะเหตุนี้แล ท่านผู้รู้แจ้งโลก มีปัญญาดี ถึงที่สุดในที่โลก อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นผู้สงบ รู้ที่สุดในที่โลกแล้ว ย่อมไม่ปรารถนาทั้งโลกนี้และโลกอื่น”

อีกอย่างหนึ่ง **โลกมี ๓ อย่าง** คือ

- (๑) สังขารโลก โลกคือสังขารธรรมทั้งหลาย
- (๒) สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ทั้งหลาย
- (๓) โอกาสโลก โลกคือแผ่นดินสถานที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย

ในโลก ๓ อย่างนั้น **สังขารโลก** พึงทราบตามที่มาในพระบาลีว่า “โลก ๑ คือสังขารทั้งหลายดำรงอยู่ได้เพราะปัจจัย” **สัตว์โลก** พึงทราบตามที่มาในพระบาลีว่า “มีความเห็นว่า โลกเที่ยงบ้าง มีความเห็นว่า โลกไม่เที่ยงบ้าง” **โอกาสโลก** พึงทราบตามที่มาในพระบาลีว่า “ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์เคลื่อนไปรอบ ทำให้ทิศทั้งหลายสว่างไสวโดยพื้นที่มีประมาณเท่าใด โลกในพื้นที่มีประมาณเท่านั้น มีอยู่ ๑,๐๐๐ ส่วน อำนาจของท่านแผ่ปกคลุมไปในโลก

เหล่านั้น” พระผู้มีพระภาคได้ทรงรู้แจ้งโลกแม่ทั้ง ๓ อย่างนั้นโดยประการทั้งปวง

จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงรู้แจ้งแม่สังขารโลกนี้โดยประการทั้งปวง คือ โลก ๑ ได้แก่ สังขารธรรมทั้งหลายดำรงอยู่ได้เพราะปัจจัย, โลก ๒ ได้แก่ นามและรูป, โลก ๓ ได้แก่ เวทนา ๓, โลก ๔ ได้แก่ อาหาร ๔, โลก ๕ ได้แก่ อุปาทานชั้น ๕, โลก ๖ ได้แก่ आयตนะภายใน ๖, โลก ๗ ได้แก่ วิญญาณฐิติ ๗, โลก ๘ ได้แก่ โลกธรรม ๘, โลก ๙ ได้แก่ สัตตवास ๙, โลก ๑๐ ได้แก่ आयตนะ ๑๐, โลก ๑๒ ได้แก่ आयตนะ ๑๒, โลก ๑๘ ได้แก่ ชาติ ๑๘

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงทราบอาสยะ อนุสัย จริต อธิมุตติ ของเหล่าสัตว์แม่ทั้งปวง ย่อมทรงทราบสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีจลิตคือกิเลสในปัญญาจักขุน้อย

ผู้มีฤทธิคือกิเลสในปัญญาจักขุมาก ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ผู้มีอินทรีย์อ่อน ผู้มีอาการดี ผู้มีอาการชั่ว ผู้จะพึงให้รู้ได้ง่าย ผู้จะพึงให้รู้ได้ยาก ผู้สมควรจะตรัสรู้ ผู้ไม่สมควรจะตรัสรู้ เพราะฉะนั้น แม้สัตว์โลกอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงรู้แจ้งแล้วโดยประการทั้งปวง

เหมือนอย่างว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งสัตว์โลก ฉันทิใด แม้โอกาสโลกก็ทรงรู้แจ้ง ทางตลอดแล้วซึ่งโลกธาตุอันไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยพระพุทธานุอันไม่มีที่สุดตลอดอนันตจักรวาล ฉันทันัน

จักรวาลหนึ่ง โดยความยาวและความกว้างประมาณ ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ วัดความยาวโดยรอบทั้งสี่ประมาณ ๓,๖๑๐,๓๕๐ โยชน์

ในจักรวาลนั้น แผ่นดินนี้ โดยความหนาประมาณ ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์

สิ่งที่รองแผ่นดินนั้น คือ น้ำอันตั้งอยู่บนลม โดยความหนาประมาณ ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์

ลมอันพัดดันขึ้นข้างบน มีความหนาประมาณ ๙๖๐,๐๐๐ โยชน์ นี่เป็นความดำรงอยู่ของโลก

อนึ่ง ในจักรวาลที่ตั้งอยู่อย่างนี้นั้น มีภูเขาสีเนรุเป็นภูเขาสูงที่สุด หยั่งลึกลงไปในมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นไปก็ประมาณเท่ากัน ภูเขาใหญ่ทั้งหลาย คือภูเขา ยุกันธร ภูเขาอิสินธร ภูเขากรวิกะ ภูเขาสุทัสสนะ ภูเขา เนมินธระ ภูเขาวินตกะ ภูเขาอัสนัณณะ อันตระการไปด้วยรัตนะหลากหลาย ราวกะภูเขาทิพย์ หยั่งลึกลงไป ในมหาสมุทรและสูงขึ้นไป ประมาณครึ่งหนึ่งลดหลั่นกัน

ไป นับจากประมาณแห่งภูเขาสิเนรุไปตามลำดับ ภูเขาใหญ่ ทั้ง ๗ ลูกนั้น ตั้งอยู่รอบภูเขาสิเนรุ เป็นที่อยู่ของท้าว จาตุมหาราช เป็นสถานที่อันเทวดาและยักษ์อาศัยอยู่

ภูเขา**หิมวันต์**สูง ๕๐๐ โยชน์ ยาวและกว้าง ๓,๐๐๐ โยชน์ ประกอบไปด้วยยอดถึง ๘๔,๐๐๐ ยอด ต้นหว่า ชื่อ**นคะ** วัตรอบลำต้นได้ ๑๕ โยชน์ ลำต้นสูง ๕๐ โยชน์ กิ่งยาว ๕๐ โยชน์ โดยรอบแผ่ออกไปวัดได้ ๑๐๐ โยชน์ และสูงขึ้นไปที่เท่ากัน ด้วยอานุภาพของต้นหว่านี้แหละ ทวีปนี้จึงถูกประกาศชื่อว่า**ชมพูทวีป**

ขนาดของต้นชมพูนี้มีขนาดเท่ากับขนาดของต้น แคล้อยของพวกอสูร ต้นจิวของพวกครุฑ ต้นกระทุ่มใน อมรโคยานทวีป ต้นกัปปะในอุตตรกुरुทวีป ต้นซีกใน บุพพิเทหทวีป ต้นปาริฉัตตะกะในดาวดึงส์ เพราะเหตุนี้

ท่านโบราณจารย์จึงกล่าวไว้ว่า “ต้นไม้ประจำภพและทวีป คือต้นปาณลี ต้นสิมพลี ต้นชมพู ต้นปาริฉัตตะกะของพวก เทวดา ต้นกัทัมพะ ต้นกัปปะ และที่ ๗ คือต้นสิรีสะ”

ภูเขาจักรวาลยังลึกลงไปในมหาสมุทร ๘๒,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นไปก็เท่ากัน ภูเขาจักรวาลนี้ตั้งล้อมโลกธาตุ ทั้งสี่นั้นอยู่

ในโลกธาตุนั้น มีดวงจันทร์ประมาณ ๔๙ โยชน์ ดวง อาทิตย์ประมาณ ๕๐ โยชน์ ภพดาวดึงส์ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ ภพอสูร มหานครกอเวจี และชมพูทวีปก็เท่ากัน อมรโคยาน ทวีป ๗,๐๐๐ โยชน์ บุพพิเทหทวีปก็เท่ากัน อุตตรกुरुทวีป ๘,๐๐๐ โยชน์ อนึ่ง ในโลกธาตุนั้นทวีปใหญ่ทวีปหนึ่งๆ มีทวีปน้อยเป็นบริวารทวีปละ ๕๐๐

สิ่งทั้งปวงตามที่กล่าวมาแล้วนั้น รวมเป็นหนึ่งจักรวาล
ชื่อว่าหนึ่งโลกธาตุ ในระหว่างแห่งโลกธาตุทั้งหลาย มี
โลกันตรียนรกแห่งละหนึ่ง

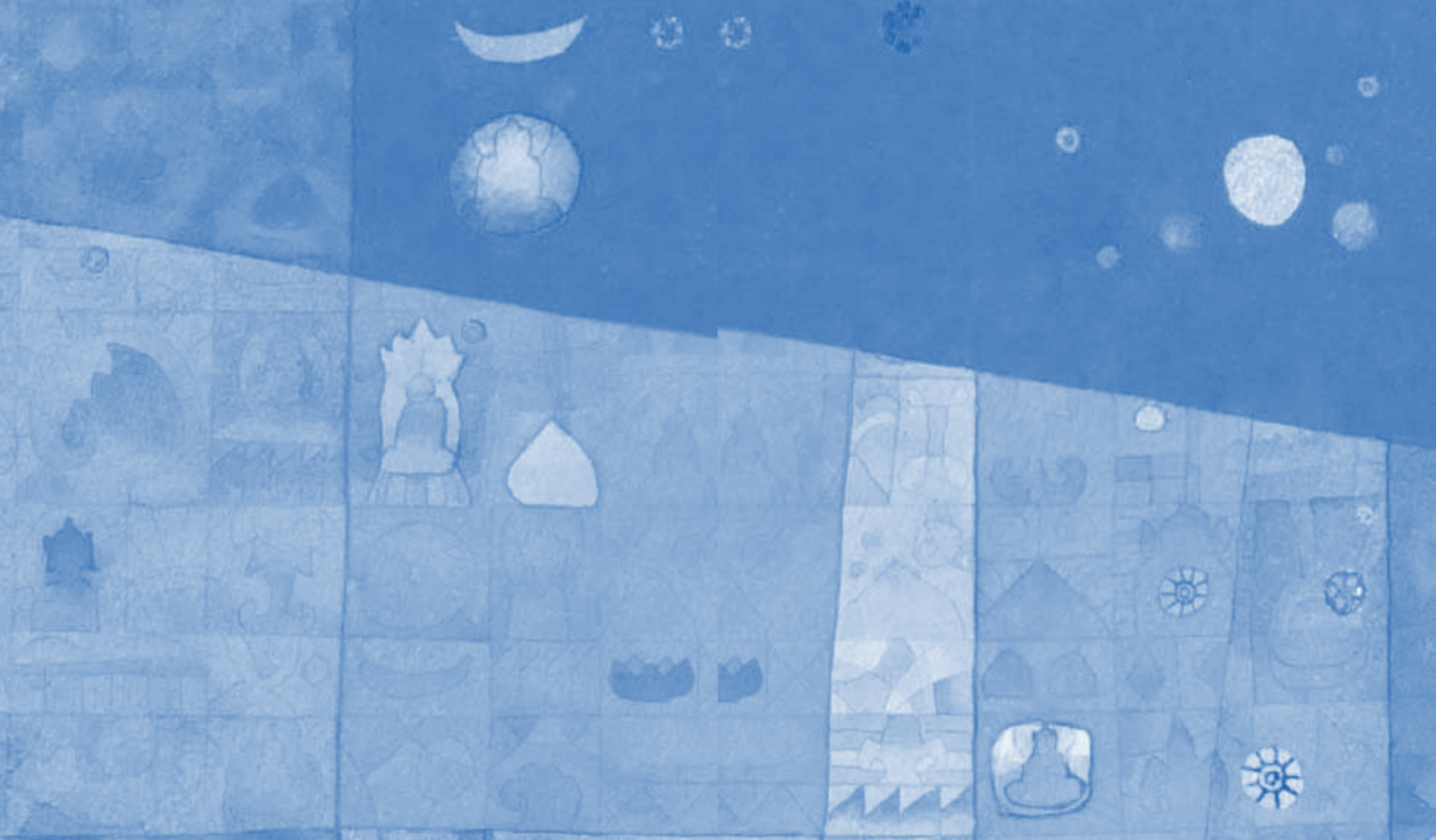
พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นทรงรู้ คือเข้าพระทัยปรุโปร่ง
ซึ่งอนันตจักรวาล อนันตโลกธาตุ มีประการดังกล่าวมา
ฉะนี้ ด้วยพระอนันตพุทธญาณ แม้โอกาสโลก พระองค์
ก็ทรงรู้โดยประการทั้งปวงโดยนัยดังกล่าวมา พระผู้มี
พระภาคทรงพระนามว่าโลกวิทู เพราะทรงรู้โลกโดย
ประการทั้งปวง ดังนี้

(๖) อธิบายพุทธคุณบพว่า อนุตโตโร และบพว่า ปุริสทมมสารถิ

บุคคลผู้ยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นย่อมไม่มี
เพราะไม่มีใครๆ ที่จะตีวิเศษกว่าพระองค์โดยคุณของตน
เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงทรงพระนามว่าอนุตโตโร

จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นย่อม
ครอบงำโลกทั้งหมด ด้วยพระคุณ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะบ้าง พระองค์ไม่มีผู้เสมอ
หาผู้เสมอเหมือนมิได้ หาผู้เปรียบมิได้ ไม่มีผู้เทียบ หา
บุคคลผู้ทัดเทียมมิได้ ด้วยพระคุณคือศีล สมาธิ ปัญญา
วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะบ้าง

ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
เรายังไม่เล็งเห็นสมณะหรือพราหมณ์คนอื่นเลย ผู้จะ
สมบุรณ์ด้วยศีลยิ่งกว่าเรา ในโลกกับทั้งเทวดา มาร พรหม

และในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์” ความพิสดารบัณฑิตพึงกล่าวพระสูตรทั้งหลาย มีอัคคัปปสาทสูตรเป็นต้น และคาถาว่า “อาจารย์ของเราไม่มี” ดังนี้เป็นต้น ก็ควรกล่าวให้พิสดารตามนัยที่กล่าวมาแล้วนั้น

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงพระนามว่า**ปุริสทัมมสารถิ** เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า ยังบุรุษผู้พอจะฝึกได้ให้แล่นไป มีคำอธิบายไว้ว่า ย่อมฝึก ย่อมแนะนำ สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้ก็ดี มนุษย์ผู้ชายก็ดี อมนุษย์ผู้ชายก็ดีผู้ที่ยังมิได้ฝึก แต่ควรที่จะฝึกได้ ชื่อว่า**ปุริสทัมมะ** ในคำว่า**ปุริสทัมมสารถิ** นั้น

จริงอย่างนั้น แม้สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้มีอาทิอย่างนี้ คือ อปลานาคราช จุโพนคราช มโพนคราช อัคคิสิขนาคราช ฐุมสิขนาคราช อาลวาพนาคราช ช้างชื่อธนบาลกะ อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว คือทรงทำให้สิ้นพยศแล้ว ทำให้ตั้งอยู่ในสภาวะและศีลทั้งหลาย แม้มนุษย์ผู้ชายมี สัจจกนิครณฐบุตร อัมพัฏฐมาณพ โปกขรสาดิพราหมณ์ โสณทัณฑพราหมณ์ และกุกุทัณฑพราหมณ์ เป็นต้น อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว แม่อมมนุษย์ผู้ชายมีอาฬวกยักษ์ สุจิโลมยักษ์ ขรโลกยักษ์ และท้าวสักกเทวราชเป็นต้น อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว คือ ทรงแนะนำแล้วด้วย อุกายเครื่องแนะนำอันหลากหลาย ก็แลในเนื้อความนี้ ควรแสดงพระสูตรนี้ว่า “ดูก่อนเกสี เราย่อมฝึกบุรุษผู้พอจะฝึกได้ ด้วยอุบายละเอียดบ้าง หยาบบ้าง ทั้งละเอียด ทั้งหยาบบ้าง” ดังนี้เป็นต้นให้พิสดาร

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเมื่อตรัสบอกคุณวิเศษมีปฐมฌานเป็นต้น แก่บุคคลทั้งหลายมีบุคคลผู้มีศีลหมดจดแล้วเป็นต้น และตรัสบอกมรรคปฏิบัติอันยิ่งขึ้นไปแก่พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระโสดาบันเป็นต้น ก็ชื่อว่าทรงฝึกผู้ที่ได้ฝึกแล้วโดยแท้

อีกนัยหนึ่ง สองบทว่า อนตตโร ปุริสทมมสารถิ นี้ รวมเป็นอรรถบทเดียวกันก็ได้ เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคทรงยังบุรุษผู้ควรจะฝึกได้ให้เล่นไป เหมือนอย่างนั่งอยู่บนบัลลังก์เดียวเท่านั้น เล่นไปได้ไม่ติดขัดตลอดทิศทั้ง ๘ ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บัณฑิตจึงเรียกพระผู้มีพระภาคว่า อนตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นสารถิผู้ฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ในคำอธิบายนี้ ควรแสดงพระสูตรนี้ว่า “คู่อ่อนภิกษุทั้งหลาย ช่างตัวที่สมควรฝึกได้ อันนายความ

ช่างใส่ไปแล้ว ย่อมวิ่งไปสู่ทิศเดียวเท่านั้น” ดังนี้เป็นต้นให้พิสดาร

(๗) อธิบายพุทธคุณบทว่า สตถา เทวมนุสฺसानิ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **สตถา** เพราะอรรถว่า ทรงสั่งสอนด้วยประโยชน์ปัจจุบัน ด้วยประโยชน์ภายหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งตามสมควร

อีกอย่างหนึ่ง ก็ในบทว่า **สตถา** นี้ พึงทราบการขยายความดังนี้ว่า คำว่า **สตถา** ได้แก่ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดุจนายกอง เหมือนอย่างว่า นายกองย่อมพาให้เวียนข้ามทางกันดาร คือให้เวียนข้ามทางกันดารเพราะโจร กันดารเพราะสัตว์ร้าย กันดารเพราะขาดอาหาร กันดารเพราะ

ไม่มีน้ำ คือยอมให้ข้ามพ้นไป บรรลุถึงถิ่นที่เกษม ฉันทิ
พระผู้มีพระภาคก็ฉันทิเหมือนกัน ทรงเป็นพระศาสดา
คือทรงเป็นคุณนายพวก ทำเหล่าสัตว์ให้ข้ามพ้นทางกันดาร
ได้แก่ให้ข้ามพ้นทางกันดารคือชาติเป็นต้น

บทว่า **เทวมนุสฺसानิ** แปลว่า ของเทวดาทั้งหลาย
ด้วย ของมนุษย์ทั้งหลายด้วย คำว่า **เทวมนุสฺसानิ** นั้น
ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจกำหนดสัตว์ชั้นสูง และด้วยอำนาจ
การกำหนดบุคคลที่สมควรบรรลุธรรมได้

เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคชื่อว่าทรงเป็นพระ
ศาสดา แม้ของพวกสัตว์ดิรัจฉาน เพราะทรงประทาน
อนุสาสนิให้เหมือนกัน จริงอยู่ สัตว์ดิรัจฉานแม้เหล่านั้น
บรรลุอุปนิสัยสมบัติ ก็เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระ
ภาค ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งมรรคและผลในภพที่ ๒ หรือ

ภพที่ ๓ เพราะอุปนิสัยสมบัตินั้นนั่นแล ก็ในความเป็น
ศาสดาของพวกสัตว์ดิรัจฉานนี้ **มีมณฑุกเทวบุตร**เป็นต้น
เป็นตัวอย่าง

ได้ยินว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ชน
ชาวนครจำปา อยู่ที่ริมฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา มีกบ
ตัวหนึ่งได้ถือเอานิมิตในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาค
ขณะนั้น มีคนเลี้ยงโคคนหนึ่ง เมื่อจะย็น ได้ย็นไม้เท้าตกลง
ที่ศีรษะกบนั้น กบตัวนั้นก็ตายในขณะนั้นนั่นเอง แล้วเกิด
ในวิมานทองประมาณ ๑๒ โยชน์ในภพดาวดึงส์ เหมือน
นอนหลับแล้วตื่นขึ้นฉะนั้น

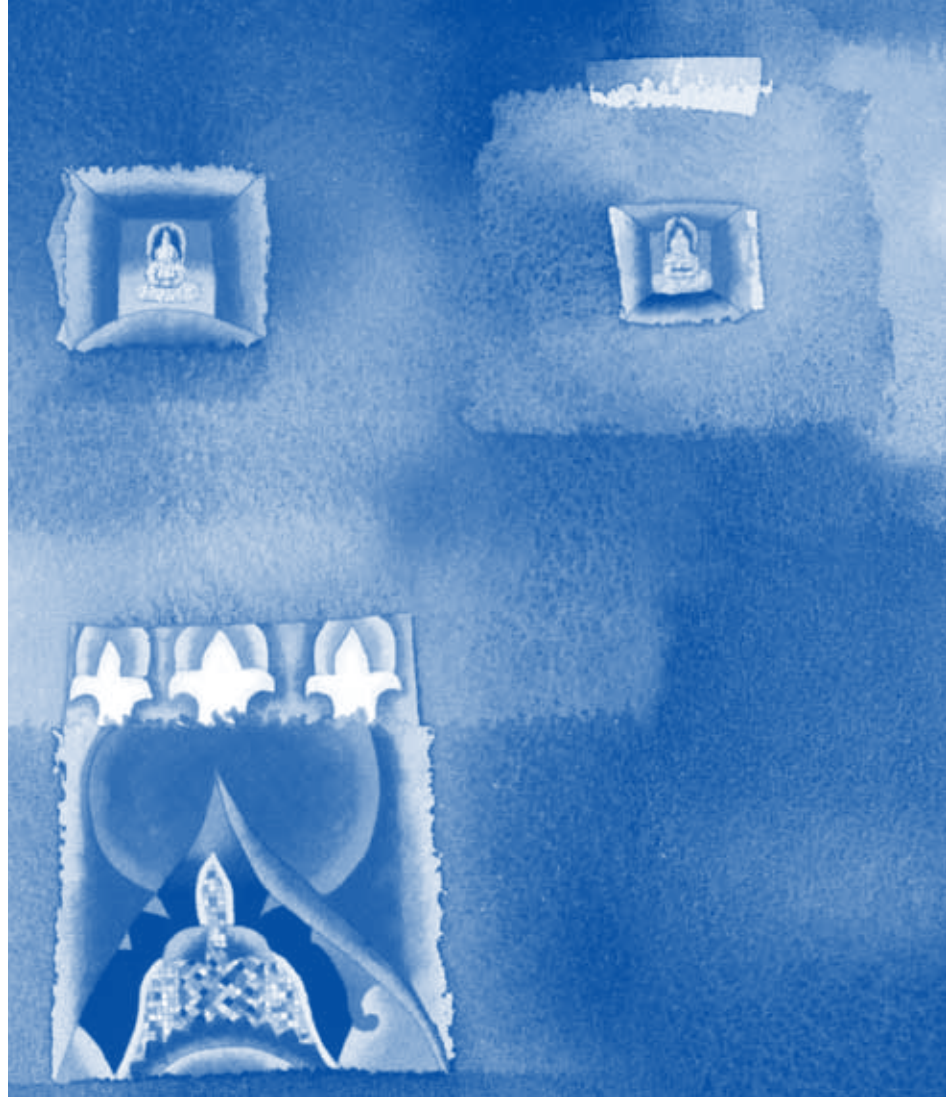
ในภพดาวดึงส์นั้น มณฑุกเทวบุตรเห็นตนเองอันหมุ่
นางฟ้าแวดล้อมแล้ว ใคร่ครวญอยู่ว่า เรามาเกิดในที่นี้ ได้
กระทำการอะไรไว้หนอ ก็มีได้เห็นกรรมอะไรๆ อย่างอื่น

นอกจากการถือเอานิมิตในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาค
มัญชุสวพุทธเจ้ามาพร้อมทั้งวิมานในขณะนั้นนั่นเอง
ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า
พระผู้มีพระภาคทั้งที่ทรงทราบอยู่นั้นแหละ แต่ก็ตรัสถามว่า

“ใครช่างรุ่งเรื่องด้วยฤทธิ์ ยศ มีผิวพรรณ
งดงามยิ่งนัก ทำทิศทั้งปวงให้สว่างอยู่ กำลัง
ไหว้เท้าของเรา”

มัญชุสวพุทธเจ้ากราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในชาติก่อน ข้า
พระองค์เป็นกบอยู่ในน้ำ มีน้ำเป็นที่เที่ยวไป
เมื่อข้าพระองค์กำลังฟังธรรมของพระองค์อยู่
คนเลี้ยงโค ได้ฆ่าข้าพระองค์แล้ว”

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่มณฑุกเทวบุตร
นั้นแล้ว สัตว์จำนวน ๘๔,๐๐๐ ได้บรรลุธรรม ฝ่ายเทวบุตร
ก็ดำรงอยู่ในพระโสดาปัตติผล ได้ทำการแยมแล้วก็เลิกไป

(๘) อธิบายพุทธคุณบทว่า พุทฺโธ

พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่า พุทฺโธ ด้วยอำนาจ
พระญาณอันเกิดในที่สุดแห่งวิโมกข์ เพราะเจวยุทธธรรมที่มี
อยู่ทั้งหมดอันพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว อีกอย่างหนึ่ง เพราะ
พระองค์ตรัสรู้ริยสัจ ๔ ด้วยพระองค์เองบ้าง ทรงยังสัตว์
เหล่าอื่นให้ตรัสรู้บ้าง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระ
นามว่า พุทฺโธ ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้เป็นต้นก็ได้ แต่เพื่อ
ให้รู้เนื้อความข้อนี้ได้ชัดตามนัยแห่งบาลีนิทเทศก็ดี ตามนัย
แห่งบาลีปฏิสมภิทาที่ดีทั้งหมด อันเป็นไปโดยนัยว่า “พระ
ผู้พระภาคทรงพระนามว่า พุทฺโธ เพราะตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย

ทรงพระนามว่า พุทฺโธ เพราะทรงยังหมู่สัตว์ให้รู้” ดังนี้
เป็นต้น บัณฑิตพึงกล่าวให้พิสดาร

(๙) อธิบายพุทธคุณบทว่า ภควา

คำว่า ภควา นี้เป็นคำร้องเรียกพระองค์ด้วยความ
ผู้วิเศษด้วยพระคุณ เป็นผู้สูงกว่าสัตว์ทั้งหลาย และเป็น
ผู้ควรเคารพโดยฐานะครู ด้วยเหตุนี้ พระโบราณจารย์
ทั้งหลายจึงกล่าวว่า

คำว่า ภควา เป็นคำประเสริฐสุด คำว่า
ภควา เป็นคำสูงสุด เพราะเหตุที่พระองค์ควร
แก่ความเคารพโดยฐานะครู บัณฑิตจึงเรียกว่า
ภควา

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อมี ๔ อย่าง คือ อาวัตถิกนาม ชื่อที่เรียกตามรุ่น ลิงคิกนาม ชื่อที่เรียกตามเพศ เนमितติกนาม ชื่อที่มาตามคุณอันเป็นนิमित อธิจจมุขบับนาม ชื่อที่ตั้งขึ้นลอยๆ มีคำอธิบายว่า ชื่อที่ตั้งตามที่ปรารถนาโดยโหราของชาวโลก ชื่อว่าตั้งขึ้นลอยๆ

ในชื่อ ๔ อย่างนั้น ชื่อเช่นว่า วจโน ลูกโค ทมโม โคนฝึก พลิปทโท โคนงาน ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าอาวัตถิกนาม ชื่อเช่นว่า ทณฺธิ คนถือไม้เท้า ฉตฺติ ผู้มีฉัตร ลิจฺจี้ สัตว์มีหงอนได้แก่นกยูง กริ สัตว์มีวงได้แก่ช้าง ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าลิงคิกนาม ชื่อเช่นว่า เตวิชโซ ผู้ได้วิชา ๓ ฉพฺภิลโย ผู้ได้อภิญญา ๖ ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าเนमितติกนาม ชื่อตั้งส่งไปไม่คำนึงถึงความของคำเช่นว่า ลิริวฑฺฒโก ผู้เจริญด้วยสิริ ธนวฑฺฒโก ผู้เจริญด้วยทรัพย์ ดังนี้เป็นต้น ชื่ออธิจจมุขบับนาม

พระนามว่า ภควา นี้เป็นเนमितติกนาม พระนางมหามายา มิได้ทรงขนาน พระเจ้าสุทโธทนมหาราช มิได้ทรงขนาน พระญาติแปดหมื่น มิได้ทรงขนาน เทวดาวิเศษทั้งหลาย มิได้ทำวสัฏกะและทำวสันตสูติเป็นต้น มิได้ทรงขนาน จริงอยู่ คำนี้ พระธรรมเสนาบดีกล่าวไว้ว่า “พระนามว่า ภควา นี้เกิดในที่สุดแห่งความพันพิเศษ เป็นบัญญัติที่สำเร็จประจักษ์แก่พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พร้อมกับการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณที่โคนต้นโพธิ์”

ก็เพื่อจะประกาศพระคุณที่เกิดจากคุณเนमितติกนามนี้นั้น พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวคานี้ไว้ว่า

“พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงมีพระ
อิสริยยศ ทรงเสพอริยคุณ มีส่วนแห่งจตุปัจจัย
ทรงจำแนกพระธรรม เพราะเหตุนั้น พระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนาม
ว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ได้ทรงทำการ
หักกิเลส เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคองค์
นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงเป็นครู
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นผู้มโหดธรรม
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคองค์นั้น
บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด มีพระองค์
อบรมดีแล้วด้วยฉวยธรรมเป็นอันมาก เสด็จ
ถึงที่สุดแห่งภพ เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา”

อนึ่ง ในพระคาถานี้ บัณฑิตพึงเห็นใจความแห่งบท
เหล่านั้น ตามนัยที่กล่าวแล้วในมหานิทเทศนั้นแล ส่วนนัย
อื่นอีก มีดังนี้คือ

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นผู้ทรงมี
ภาคธรรม ๑ ทรงหักกิเลส ๑ ทรงประกอบด้วย
ภคธรรม ๑ ทรงจำแนกพระธรรม ๑ ทรงสั่ง
เสพ ๑ และทรงคลายการไปในภพทั้งหลายได้
แล้ว ๑ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค
์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

ทรงมีภาคธรรม

พึงทราบวินิจฉัยในพระคานานั้นต่อไป ผู้ศึกษาพึง
ทราบว่า เพราะภาคธรรม อันถึงฝั่งแห่งพระบารมีมีทาน
และศีลเป็นต้น อันยังสุขทั้งที่เป็นโลกียะทั้งที่เป็นโลกุตระ
ให้เกิด มีแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เพราะฉะนั้น ใน
เมื่อควรจะเฉลิมพระนามว่า ภาคยวา แปลว่า ทรงมีภาคย
ธรรม แต่ท่านถือเอาลักษณะแห่งนิรุตติ มีการลงตัวอักษร

ใหม่และการแปลงตัวอักษรเป็นต้น หรือถือเอาลักษณะ
รวมเข้าในชุดศัพท์มีปิโสทรศัพท์เป็นต้น ตามนัยแห่ง
ศัพทศาสตร์ จึงเฉลิมพระนามว่าภควา

ทรงหักกิเลส

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงหัก
กิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนกระวนกระวายหลาย
แสนอย่างทั้งหมด มีประเภท คือ โลภะ โทสะ โมหะ การ
มนสิการคลาดเคลื่อน, อหิริกะและอนตตัปปะ โภระและ
อุปนาหะ มกฺขะและปลาสะ อิสสาและมัจฉริยะ มายาและ
สาถยยะ ถัมภะและสารัมภะ มานะและอติมานะ มทะ
และปมาทะ ตัณหาและอวิชชา, อกุศลมูล ๓ ทุจจริต ๓
สังกิเลส ๓ มลทิน ๓ วิสมะ ๓ สัณญญา ๓ วิตก ๓ ปปัญจะ ๓,
วิปริเยสะ ๔ อาสวะ ๔ คัณฐะ ๔ โอฆะ ๔ โยคะ ๔ อคติ

๔ ตัณหุปาทาน ๔, เจโตศีล ๕ วินิพันธะ ๕ นิวรรณ์ ๕ อภินันทนะ ๕, วิวาหมุล ๖ หมวดตัณหา ๖, อนุสัย ๗, มิจฉัตตะ ๘, ตัณหามูลกะ ๙, อกุศลกรรมบถ ๑๐, ทิฏฐิ ๖๒, และตัณหาวิปริต ๑๐๘, หรือโดยย่อได้ทรงหักมาร ๕ คือ กิเลสมาร ชันธมาร อภิสังขารมาร มัจจุมาร และเทวบุตรมาร เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรจะเฉลิมพระนามว่าภคควา แปลว่า ทรงหักกิเลส แต่ก็เฉลิมพระนามว่าภควา เพราะพระองค์ทรงหักอันตรายเหล่านั้นได้แล้ว

จริงอย่างนั้น ในความขื่อนี้ท่านกล่าวไว้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงหักราคะ
ได้แล้ว ทรงหักโทสะได้แล้ว ทรงหักโมหะได้แล้ว
หาอาสวะมิได้ บาปธรรมทั้งหลาย พระองค์ก็
ทรงหักเสียแล้ว เพราะเหตุนี้ บัณฑิตจึงเฉลิม
พระนามว่าภควา

ก็ความถึงพร้อมด้วยรูปกายของพระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น ผู้ทรงไว้ซึ่งพระลักษณะอันเกิดจากบุญหลาย
ร้อย ย่อมเป็นอันท่านแสดงแล้ว ด้วยความที่พระองค์ทรง
มีพระกายสมส่วน ความถึงพร้อมด้วยพระธรรมกาย ย่อม
เป็นอันท่านแสดงแล้ว ด้วยความที่พระองค์ทรงหักโทสะ
ได้แล้ว

ความที่พระองค์ทรงเป็นผู้อันชาวโลกและเหล่าชน
ที่มีปัญญานับถือมากก็ดี ความที่พระองค์เป็นผู้อันคฤหัสถ์
และบรรพชิตพึงเข้าเฝ้าก็ดี ความที่พระองค์ทรงเป็น
ผู้สามารถในการบำบัดทุกข์ภัยและจิต ของคฤหัสถ์และ
บรรพชิตเหล่านั้นผู้เข้าเฝ้าแล้วก็ดี ความที่พระองค์ทรงมี
พระอุปการะด้วยอาμισทานและธรรมทานก็ดี และความที่
พระองค์ทรงสามารถในการชักชวนด้วยความสุขทั้งที่เป็น

โลกียะทั้งที่เป็นโลกุตระก็ดี ย่อมเป็นอันท่านแสดงแล้วด้วย
พระองค์ทั้ง ๒ นั้นเช่นเดียวกัน

ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖

อนึ่ง เพราะในด้านชาวโลก ภคะ ศัพท์ย่อมนั้นไป
ในธรรม ๖ ประการ คือ ความเป็นใหญ่ ๑ ธรรม ๑ ยศ ๑
สิริ ๑ กามะ ๑ ความเพียร ๑

เป็นความจริง ความเป็นใหญ่ในจิตของพระผู้มีพระ
ภาคนั้นยอดเยี่ยม หรือ ความเป็นใหญ่ที่สมมติกันทางโลก
มีการบันดาลกายให้เล็กละเอียด และทำกายให้ลอยไปได้
เป็นต้น ก็ทรงมีอยู่อย่างบริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

พระโลกุตรธรรมที่บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ของ
พระผู้มีพระภาคนั้นมีอยู่

พระยศอันแผ่คลุมโลก ๓ ซึ่งทรงบรรลุด้วยพระคุณ ตามที่เป็นจริงบริสุทธิยิ่งนัก ของพระผู้มิพระภาคนั้นมีอยู่

พระสิริแห่งพระอวัยระน้อยใหญ่ทุกส่วน บริบูรณ์ ด้วยอาการทั้งปวง สามารถทำความเลื่อมใสแห่งดวงตา และดวงใจ ของชนผู้ชวนชวายเป็นการดูพระรูปกายให้ บังเกิด ของพระผู้มิพระภาคนั้นมีอยู่

กามะที่ชนทั้งหลายหมายรู้กันว่า ความสำเร็จแห่ง ประโยชน์ที่ปรารถนา เพราะความปรารถนาที่พระองค์ ทรงตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์เกื้อกูลแก่พระองค์เอง หรือประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ความปรารถนาสำเร็จแล้ว อย่างนั้นทีเดียว

ความเพียรกล่าวคือความพยายามโดยชอบ อันเป็น เหตุให้บรรลุดถึงความเป็นครูของโลกทั้งปวง ของพระผู้มิ

พระภาคนั้นมีอยู่ เพราะพระองค์ทรงประกอบแล้วด้วย ภาครธรรมเหล่านี้ ก็เฉลิมพระนามได้ว่า ภาควา แปลว่า ทรงประกอบด้วยภาครธรรม เพราะภาครธรรมทั้งหลายของ พระองค์มีอยู่

ทรงจำแนกพระธรรม

อนึ่ง เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้จำแนก อธิบายว่า ทรงแจก ทรงเปิดเผย ทรงแสดงธรรมทั้งปวงโดยประเภท มีกุศลเป็นต้น หรือทรงแสดงธรรมมีกุศลเป็นต้นแยก ประเภท โดยชั้นธ อายตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ และ ปฏิจจสมุปบาทเป็นต้น หรือทรงแสดงทุกขอริยสัจ ด้วย อรรถว่าเป็นสิ่งบีบคั้น ๑ เป็นสิ่งถูกรุ่งแต่ง ๑ เป็นสิ่ง แผดเผา ๑ และเป็นสิ่งแปรผัน ๑ สมุทยอริยสัจ ด้วย อรรถว่าหอบทุกข์มาให้ ๑ เป็นเหตุ ๑ เป็นเครื่องประกอบ

ไว้ ๑ และเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยว ๑ นิโรธอริยสัง ด้วย
อรรถว่าเป็นเครื่องสลัดออก ๑ เป็นสภาพสงบ ๑ ไม่ถูก
ปรุงแต่ง ๑ เป็นอมตะ ๑ มัคคอริยสัง ด้วยอรรถว่าเป็น
ธรรมนำออกจากทุกข์ ๑ เป็นเหตุ ๑ เป็นเครื่องเห็น ๑
เป็นความเป็นใหญ่ ๑ เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรเฉลิม
พระนามว่า วิภัตตวา แปลว่า ทรงจำแนกพระธรรม
ก็เฉลิมพระนามว่าภควา

ทรงส่องแสง

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงคบ
ทรงส่องแสง ทรงกระทำใ้มากซึ่งทิพวิหาร พรหมวิหาร
อริยวิหาร ซึ่งกายวิเวก จิตตวิเวก อรูปวิเวก ซึ่งสุญญตวิโมกข์
อัปปณิหิตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ และซึ่งอุตตริมนุสสรธรรม
เหล่านี้ ทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระ เพราะฉะนั้น ในเมื่อ

ควรเฉลิมพระนามว่า **ภัตตวา** แปลว่า ทรงสั่งเสพ ก็เฉลิมพระนามว่า **ภควา**

ทรงคายการไปในภพทั้งหลายได้แล้ว

เพราะเหตุแห่งการท่องเที่ยวไปกล่าวคือค้นหาในภพทั้ง ๓ อันพระผู้มีพระภาคนั้นทรงคายเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรเฉลิมพระนามว่า **ภเวสุ วนุตคมโน** แปลว่า ผู้มีการไปในภพทั้งหลายอันคายแล้ว แต่ถวายเป็นพระนามว่า **ภควา** เพราะถือเอา **ภ** อักษรมาจาก **ภว** ศัพท์ อักษรมาจาก **คมน** ศัพท์ และ **ว** อักษรมาจาก **วนุต** ศัพท์ ได้รูปเป็น **ภคว** ทำให้เป็นที่ขะจึงได้รูปเป็น **ภควา** เปรียบเหมือนถ้อยคำในทางโลกเมื่อควรจะกล่าวว่า **เมहनสฺส ขสฺส มาลา** แปลว่า เครื่องประดับแห่งที่อันลับ เขาก็ย่อมากล่าวว่า **เมขลา** ฉะนั้น

สมาธิอันเกิดจากพุทธานุสสติ

เมื่อพระโยคาวจรนั้นระลึกถึงพระพุทธานุสสติว่า “**โส ภควา อิติปิ อรหํ** พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **อรหํ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ ... **โส ภควา อิติปิ ภควา** พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **ภควา** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ” ดังนี้ อยู่ในขณะที่ระลึกรู้จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่ราคะกัณฺฐมรุม ไม่เป็นจิตที่โทสะกัณฺฐมรุม ไม่เป็นจิตที่โมหะกัณฺฐมรุมเลยทีเดียว ในขณะที่จิตของเธอย่อมเป็นจิตดำเนินไปตรงดิ่ง ปราภวถึงพระตถาคตเจ้า เมื่อเธอข่มนิวรณ์ได้ ไม่มีปริยฐานกิเลสมีราคะ เป็นต้นอย่างนั้น ชื่อว่ามีจิตดำเนินไปตรง เพราะมีจิตมุ่งต่อกรรมฐานอยู่ วิตกและวិจารอันโน้มไปในพระพุทธานุสสติย่อมเป็นไป

เมื่อตริกตรองถึงพุทธคุณเรื่อยไป ปิตีย่อมเกิดขึ้น ความกระวนกระวายกายและจิตของเธอผู้มีใจประกอบด้วยปิตีย่อมระงับ มีปัสสัทธิซึ่งมีปิตีเป็นเหตุใกล้ให้เกิด **ความสุข** ทั้งทางกายและจิตย่อมเกิดแก่เธอผู้มี ความกระวนกระวายอันระงับแล้ว จิตของเธอผู้มีสุข เป็นจิตมี พระพุทธคุณเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นสมาธิ องค์ฌานย่อม เกิดขึ้นตามลำดับในขณะเดียว ดังกล่าวมาฉะนี้ แต่เพราะ พุทธคุณทั้งหลายเป็นอารมณ์ลึกลับซึ้ง หรือเพราะจิตโน้มไป ในการระลึกถึงพระคุณหลายประการ ฌานนี้จึงเป็นฌาน ที่ไม่ถึงอัปปนา ได้ถึงเพียงอุปะการเท่านั้น ฌานนี้ถูกเรียกว่า พุทธานุสสตินั่นเอง เพราะเป็นฌานที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจ การระลึกถึงพระพุทธานุสสติ

อานิสสัยของการเจริญพุทธานุสสติ

ภิกษุผู้ประกอบเนืองๆ ซึ่งพุทธานุสสตินี้ ย่อมเป็นผู้มี ความเคารพมีความยำเกรงในพระศาสดา ได้ความไพบุลย์ แห่งศรัทธา ความไพบุลย์แห่งสติ ความไพบุลย์แห่งปัญญา และความไพบุลย์แห่งบุญ เป็นผู้มากไปด้วยปิติและปราโมทย์ ทนต่อความกลัวและความตกใจ สามารถอดกลั้นทุกข์ มีความรู้สึกเสมือนว่าได้อยู่กับพระศาสดา อนึ่ง แม้สตรีระ ของเธออันพุทธานุสสติประทับอยู่ **ย่อมเป็นร่างควรแก่ การบูชาดุจพระเจดีย์** จิตย่อมโน้มไปในพระพุทธานุสสติ อนึ่ง ในเมื่อประสบกับสิ่งที่จะพึงล่วงละเมิด หิริโหดดับปะยอม จะปรากฏแก่เธอ รวากะเธอเห็นพระศาสดาอยู่ต่อหน้า อนึ่ง เมื่อยังไม่บรรลुकุณยิ่งขึ้นไป เธอย่อมมีสุคติเป็นที่ไป ในเบื้องหน้า

๔. ธรรมานุสสติ^๑

เพราะเหตุนั้นแล ผู้มีปัญญาดี พึงทำความเข้าใจ
ไม่ประมาทในพุทธานุสสติ อันมีอานุภาพมาก
อย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด

ที่แสดงมานี้ เป็นการกล่าวอธิบายอย่างพิสดารใน
พุทธานุสสติเป็นอันดับแรก

พระโยคาวจรผู้ต้องการจะเจริญธรรมานุสสติ พึงไป
อยู่ในสถานที่เงียบสงัด แล้วระลึกถึงคุณทั้งหลายของ
ปรียัติธรรมและโลกุตตรธรรม ๙ อย่างนี้ว่า “สุวากุขาโต
ภควตา ธมฺโม สนฺทิสฺสุทฺถิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ”

(๑) อธิบายธรรมคุณบทว่า สุวากุขาโต

ในบทว่า สุวากุขาโต นี้ แม้ปรียัติธรรมก็สงเคราะห์
เข้าด้วย ในบททั้งหลายนอกจากนี้ ได้แก่โลกุตตรธรรมอย่าง
เดียว ในปรียัติธรรมและโลกุตตรธรรม ๒ อย่างนั้น จะแสดง
พระปรียัติธรรมก่อน

^๑ แปลและเรียบเรียงจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค, วิสุทธิมคคปกรณ์ (ปจโม ภาโค)

ปริยัติธรรมนั้นชื่อว่า **สวากขาตะ** เพราะความเป็น
ธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด
และเพราะเป็นธรรมที่ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ
พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยครบถ้วน

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระคาถาเพียง
คาถาหนึ่ง พระคาถานั้นก็งามในเบื้องต้นด้วยบาทแรก
งามในท่ามกลางด้วยบาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ งามในที่สุด
ด้วยบาทสุดท้าย เพราะความที่พระธรรมมีความงาม
รอบด้าน พระสูตรที่มีอนุสนธิเดียว ก็งามในเบื้องต้นด้วย
คำแสดงเหตุความเป็นมา งามในที่สุดด้วยคำสรุปลงท้าย
งามในท่ามกลางด้วยคำที่เหลือ พระสูตรที่มีอนุสนธิหลาย
อย่าง ก็งามในเบื้องต้นด้วยอนุสนธิแรก งามในที่สุดด้วย
อนุสนธิท้าย งามในท่ามกลางด้วยอนุสนธิที่เหลือ

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่างามในเบื้องต้น เพราะมีทั้งคำ
แสดงความเป็นมาและคำแสดงเหตุเกิดขึ้น ชื่อว่างามใน
ท่ามกลางเพราะเนื้อความไม่ผิดพลาด และเพราะประกอบ
ไปด้วยคำชี้เหตุและยกตัวอย่างตามสมควรแก่เวไนยสัตว์
ทั้งหลาย และชื่อว่างามในที่สุดด้วยคำสรุปลงท้ายอันยัง
ความได้ศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังทั้งหลาย

ศาสนธรรมแม้ทั้งสิ้น **งามในเบื้องต้น** ด้วยศีลอันเป็น
รากฐานของตน **งามในท่ามกลาง** ด้วยสมณะวิปัสสนาและ
มรรคผล **งามในที่สุด** ด้วยพระนิพพาน หรือ งามในเบื้องต้น
ด้วยศีลและสมาธิ งามในท่ามกลางด้วยวิปัสสนาและมรรค
งามในที่สุดด้วยผลและนิพพาน หรืองามในเบื้องต้นด้วย
ความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า งามในท่ามกลางด้วยความ
เป็นธรรมดีของพระธรรม งามในที่สุดด้วยความปฏิบัติดี
ของพระสงฆ์ หรืองามในเบื้องต้นด้วยอภิสัมโพธิ งามใน

ท่ามกลางด้วยปัจเจกสัมโพธิ งามในที่สุดด้วยสาวกโพธิ
อันบุคคลผู้ได้ฟังศาสนธรรมนั้นแล้วปฏิบัติเพื่อความเป็น
อย่างนั้นจะพึงบรรลุได้

อนึ่ง ศาสนธรรมนั้น เมื่อบุคคลฟังอยู่ ก็นำความงาม
มาให้ได้โดยแท้แม้ด้วยการฟัง **โดยข่มนิ वर्ณได้** เพราะ
เหตุ นั้น จึงชื่อว่างามในเบื้องต้น เมื่อบุคคลปฏิบัติอยู่ ก็นำ
ความงามมาให้ได้แม้ด้วยการปฏิบัติ โดยนำความสุขในสมณะ
และสุขในวิปัสสนามาให้ เพราะเหตุ นั้น จึงชื่อว่างามใน
ท่ามกลาง และเมื่อบุคคลปฏิบัติแล้วอย่างนั้น ครั้นผลแห่ง
การปฏิบัติสำเร็จแล้ว ก็ย่อมนำความงามมาให้แม้ด้วยผลแห่ง
การปฏิบัติ โดยนำความเป็นบุคคลผู้คงที่ไม่หวั่นไหวมาให้
เพราะเหตุ นั้น จึงชื่อว่างามในที่สุด ศาสนธรรมชื่อว่า สาวกขาคะ
เพราะเป็นธรรมงามในเบื้องต้นงามในท่ามกลางและงามในที่สุด
โดยนัยดังกล่าวมานี้

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคนั้นเมื่อทรงแสดงธรรม ย่อมทรงประกาศคือทรงแสดงซึ่งศาสนพรหมจรรย์และมรรคพรหมจรรย์อันใดโดยนัยต่างๆ ศาสนพรหมจรรย์และมรรคพรหมจรรย์นั้น ชื่อว่า **สัตถะ** เพราะความถึงพร้อมแห่งอรรถ ชื่อว่า **สพัญญชนะ** เพราะความถึงพร้อมแห่งพัญญชนะตามสมควร

ชื่อว่า **สัตถะ** เพราะประกอบพร้อมด้วยบทแสดงอรรถคือ (๑) สังกาสนะ แสดงความโดยสังเขป (๒) ปกาสนะ เริ่มแสดงเป็นหัวข้อ (๓) วิวรรณะ ขยายความ (๔) วิภชนะ จำแนกความ (๕) อุตตานิกรณ์ะ ทำเนื้อความให้ง่าย (๖) ปัญัญจติ แต่งความให้เข้าใจ ชื่อว่า **สพัญญชนะ** เพราะความถึงพร้อมแห่งอักษร บท พัญญชนะ นิรุตติ และนิเทศ

ชื่อว่า **สัตถะ** เพราะความเป็นคุณลักษณะโดยอรรถและโดยปฏิเวธ ชื่อว่า **สพัญญชนะ** เพราะความเป็นคุณลักษณะโดยธรรมและโดยเทศนา

ชื่อว่า **สัตถะ** เพราะเป็นวิสัยแห่งอรรถปฏิสัมภิตา และปฏิภาณปฏิสัมภิตา ชื่อว่า **สพัญญชนะ** เพราะเป็นวิสัยแห่งธรรมปฏิสัมภิตาและนิรุตติปฏิสัมภิตา

ชื่อว่า **สัตถะ** เพราะเป็นคุณยังบุคคลมีปัญญาไต่สวนให้เลื่อมใส เพราะเป็นธรรมสำหรับบัณฑิตจะพึงรู้ได้ ชื่อว่า **สพัญญชนะ** เพราะเป็นคุณยังบุคคลทั่วไปให้เลื่อมใส เพราะเป็นธรรมที่ยังศรัทธาให้เกิด

ชื่อว่า **สัตถะ** เพราะมีความหมายลึกซึ้ง ชื่อว่า **สพัญญชนะ** เพราะมีบทง่าย

ชื่อว่า **บริบูรณ์โดยครบถ้วน** เพราะความเป็นธรรมเต็มเปี่ยมทั่วถึง โดยไม่มีข้อที่จะต้องเติมเข้า ชื่อว่า **บริสุทธิ** เพราะความเป็นธรรมหาโทษมิได้ โดยที่ไม่มีข้อที่จะต้องตัดออก

อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า **สะอาด** เพราะมีประสบการณ์ในบรรลุดังด้วยการปฏิบัติ ชื่อว่า **สพัญญชนะ** เพราะมีความกระจ่างในปริยัติด้วยการเล่าเรียน ชื่อว่า **บริบูรณ์โดยครบถ้วน** เพราะประกอบด้วยธรรมชั้น ๕ มีศีลชั้น ๕ เป็นต้น ชื่อว่า **บริสุทธิ** เพราะไม่มีอุปกิเลส เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การถอนออก และเพราะไม่มีความยึดในโลภามิส

ปริยัติธรรม ชื่อว่า **สวากขาตะ** เพราะประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์โดยครบถ้วน ด้วยประการฉะนี้

หรืออีกนัยหนึ่ง **ปริยัติธรรม** นั้น ชื่อว่า **ตรัสด้วยดี** เพราะไม่มีเนื้อหาวิปลาด เพราะเหตุนี้ จึงชื่อ **สวากขาตะ** เหมือนอย่างเนื้อหาแห่งธรรมของพวกเจ้าลัทธิอื่น จัดว่าถึงความวิปลาด เพราะธรรมที่เขาถือว่าเป็นธรรมที่ทำอันตรายทั้งหลาย กลับไม่ได้เป็นธรรมที่ทำอันตราย และเพราะธรรมที่เขาถือว่าเป็นธรรมสำหรับนำออกจากทุกข์ทั้งหลาย ก็กลับไม่ได้เป็นธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ เพราะเหตุนี้ เจ้าลัทธิอื่นเหล่านั้น จึงเป็นผู้มีธรรมเป็นทุรักขาตะ แปลว่า กล่าวชั่ว ฉันทใด เนื้อหาแห่งธรรมของพระผู้มีพระภาค ไม่ได้ถึงความวิปลาดอย่างนั้น เพราะธรรมที่พระองค์ตรัสว่า ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมที่ทำอันตราย ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมสำหรับนำออกจากทุกข์ ดังนี้แล้ว หล่องความเป็นอย่างนั้นไปไม่ ปริยัติธรรมเป็นสวากขาตะ โดยนัยดังกล่าวมาฉะนี้ เป็นอันดับแรก

ส่วนโลกุตตรธรรม ชื่อว่า สวากขาตะ เพราะตรัส
ข้อปฏิบัติอันสมควรแก่พระนิพพาน และพระนิพพาน
สมควรแก่ข้อปฏิบัติ ดังท้าวสักกเทวราชทรงกล่าวใน
มหาโควินทสูตรว่า “ปฏิบัติอันให้ถึงพระนิพพาน พระผู้มี
พระภาคนั้นได้ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วแก่สาวกทั้งหลาย พระ
นิพพานและปฏิบัติย่อมเข้ากันได้ อุปมาเหมือนน้ำใน
แม่น้ำคงคา ย่อมเข้ากันย่อมสมกันกับน้ำในแม่น้ำยมุนา
ฉันใดก็ดี ปฏิบัติอันให้ถึงพระนิพพาน พระผู้มีพระภาค
นั้นได้ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วแก่สาวกทั้งหลาย พระนิพพาน
และปฏิบัติย่อมเข้ากันได้ ฉะนั้นนั่นแล”

อนึ่ง ในโลกุตตรธรรมนั้น อริยมรรคอันเป็นทางกลาง
ไม่ไปใกล้ส่วนสุดทั้ง ๒ ข้างนั่นเอง ชื่อว่า สวากขาตะ เพราะ
อริยมรรคนั้นแหละที่ตรัสว่าเป็นมัชฌิมาปฏิปทา สามัญผล
ทั้งหลายอันมีกิเลสระงับแล้วนั่นเอง ชื่อว่า สวากขาตะ

เพราะสามัญผลนั้นแหละที่ตรัสว่าเป็นธรรมชาติมีกิเลส
ระงับแล้ว

พระนิพพานอันเป็นสภาพเที่ยง ไม่ตาย เป็นที่ด้าน
เป็นที่หลบภัย นั่นเอง ชื่อว่า สวากขาตะ เพราะพระนิพพาน
นั้นแหละที่ตรัสโดยเป็นสภาพเที่ยงเป็นต้น แม้โลกุตตร
ธรรมก็เป็นสวากขาตะ โดยนัยดังกล่าวมานี้

(๒) อธิบายธรรมคุณบทว่า สันติภูจิกะ

ส่วนวินิจฉัยในบทว่า สันติภูจิกะ นี้ พึงทราบต่อไปนี้

ก่อนอื่น อริยมรรคชื่อว่า สันติภูจิกะ เพราะเป็นธรรม
อันพระอริยบุคคลผู้ทำความไม่มีกิเลสมีรากะเป็นต้นใน
สันดานของตนอยู่พึงเห็นเอง ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้
ว่า “ดูก่อนพราหมณ์ บุคคลผู้กำหนดแล้ว ถูกความกำหนด

ครอบงำแล้ว มีจิตอันราคะยึดไว้รอบแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่นทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง ย่อมได้เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง ครั้นความกำหนัดอันเขลาเสียดได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง เขาย่อมไม่ได้เสวยทุกข์โทมนัสทางใจ ตุก่อนพราหมณ์ ธรรมเป็นสันติภูมิกะ คือ พึงเห็นได้เองอย่างนี้ประการหนึ่ง” ดังนี้

อนึ่ง แม้โลกุตตรธรรมทั้ง ๘ ก็ชื่อ**สันติภูมิกะ** เพราะเป็นธรรมที่บุคคลใดก็ตามได้บรรลุแล้ว บุคคลนั้นจะละความที่จะต้องเชื่อผู้อื่นเสียแล้ว เห็นเองด้วยปัจจเวกขณญาณ

อีกนัยหนึ่ง ติฏฐิอันพระอริยะเจ้าสรรเสริญ ชื่อว่าสันติภูมิกะ โลกุตตรธรรมย่อมชนะกิเลสด้วยสันติภูมิกะ เหตุนี้จึงชื่อ**สันติภูมิกะ** จริงอย่างนั้น ในโลกุตตรธรรมนั้น อริยมรรคย่อมชนะกิเลสทั้งหลายด้วยสันติภูมิกะอันเกิดร่วมกัน อริยผลย่อมชนะกิเลสทั้งหลายด้วยสันติภูมิกะอันเป็นเหตุ พระนิพพานย่อมชนะกิเลสทั้งหลายด้วยสันติภูมิกะอันเป็นอารมณ์ของตน เพราะเหตุนี้ โลกุตตรธรรมทั้ง ๘ จึงชื่อว่าสันติภูมิกะ เพราะชนะกิเลสด้วยสันติภูมิกะ ประดุจนักรบได้ชื่อว่ารลิกะ เพราะรบชนะด้วยรบ ฉะนั้น

อีกนัยหนึ่ง การเห็น เรียกว่า ติฏฐะ ติฏฐะนั่นเอง เป็นสันติภูมิกะ แปลว่า การเห็น โลกุตตรธรรมย่อมควรซึ่งการเห็น เหตุนี้จึงชื่อว่า**สันติภูมิกะ** เพราะว่า โลกุตตรธรรมเมื่อบุคคลเห็นอยู่ด้วยอำนาจภาวนาภิสมัย - รู้โดยทำให้มีขึ้น และด้วยอำนาจสังกิริยาภิสมัย - รู้โดยทำให้แจ้ง นั่น

แล จึงยังวิฆฺฏกฺภยใหลกัลบัได้ เพราะเหตุั้น โลกุตรธรรมนั้นจึง
ชื่อสันทิฏฐิกะ เพราะควรซึ่งการเห็น เปรียบเหมือนคนที่ได้
ชื่อว่าวัดติกะ เพราะความซึ่งผ้า ฉะนั้น

(๓) อธิบายธรรมคุณบทว่า อกาลิโก

ธรรมนั้นมุ่งการให้ผลโดยไม่มีระหว่าง เพราะเหตุนั้น
จึงชื่อว่า อกาลิ อกาลิโก ก็คือ อกาลิ นั้นเอง มีอธิบาย
ว่า “ธรรมนั้นไม่ได้ให้ผลโดยรอเวลามีกำหนด ๕ วัน ๗ วัน
เป็นต้น แต่ยอมให้ผลติดต่อนื่องกันไปกับความเกิดขึ้น
ของตนทีเดียว”

อีกนัยหนึ่ง เวลาในการให้ผลของธรรมนั้นยังอีกไกล
ที่จะถึง เพราะเหตุนั้น ธรรมนั้น จึงชื่อว่ากาลิกะ

ถามว่า ธรรมนั้นคืออะไร

ตอบว่า ธรรมนั้นคือกุศลธรรมที่เป็นโลกิยะ ส่วน
โลกุตรธรรมนี้ไม่ใช่กาลิกะ เพราะมีผลต่อเนื่องทันที เพราะ
เหตุนี้จึงชื่อว่าอกาลิกะ บทว่า อกาลิโก นี้ตรัสหมายเอา
มรรคเท่านั้น

(๔) อธิบายธรรมคุณบทว่า เอหิปัสสิโก

ธรรมชื่อ เอหิปัสสิกะ เพราะควรซึ่งวิธีการเชิญให้
มาดูอันเป็นไปโดยความว่า “ท่านจงมาดูธรรมนี้” ดังนี้

ถามว่า เพราะเหตุไร ธรรมนั้นจึงควรซึ่งวิธีนั้น

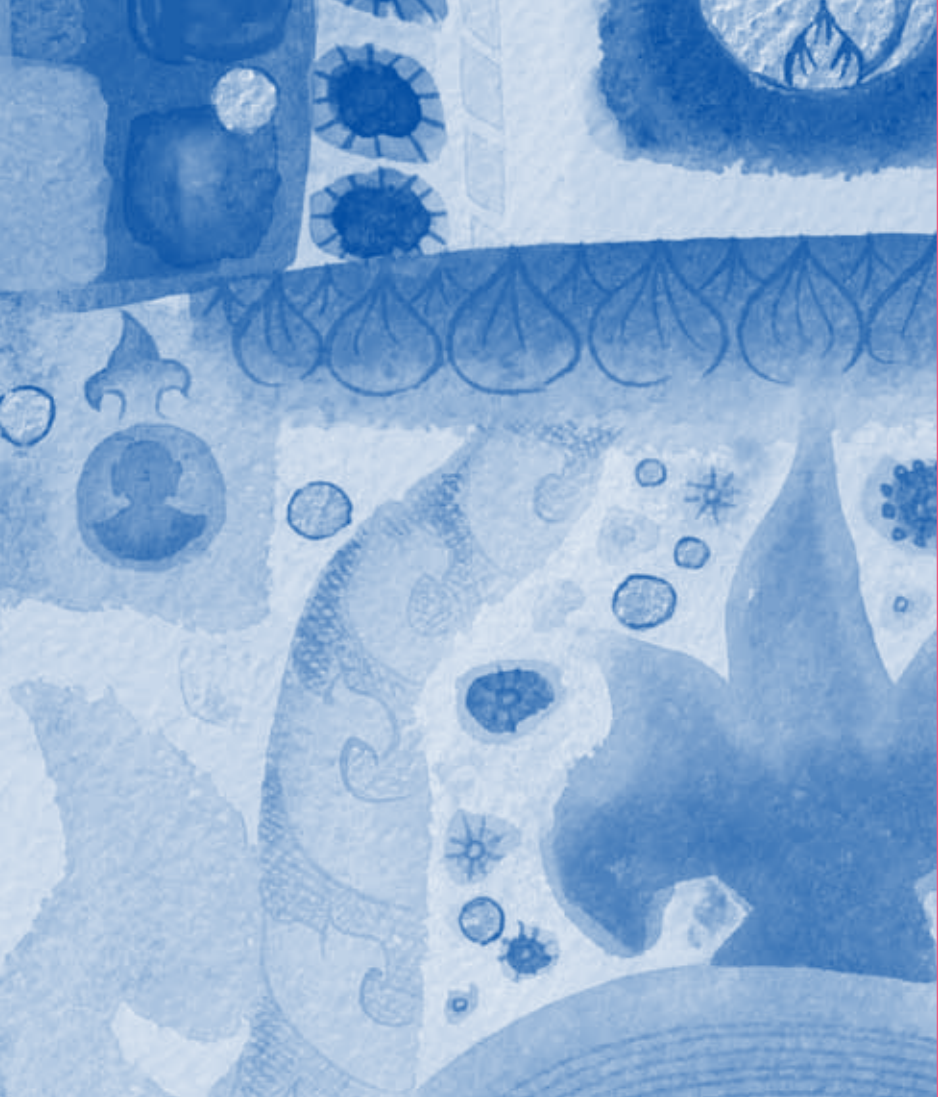
ตอบว่า เพราะธรรมนั้นเป็นสภาพมีอยู่ด้วย และ
เพราะธรรมนั้นเป็นสภาพบริสุทธิ์ด้วย แท้จริง ใครๆ แม้จะ

พูดได้ว่า เงินหรือทองก็ตามมืออยู่ในกำมือเปล่า แต่ก็ไม่กล้าพูดว่า “ท่านจงมาดูเงินหรือทองนี้” เพราะอะไร เพราะเงินหรือทองนั้นไม่มีอยู่ และคุณหรือมูตรก็ตามแม้มีอยู่ ใครๆ ก็ไม่อาจเรียกว่า “ท่านจงมาดูคุณหรือมูตรนี้ เพื่อให้ร่าเริงใจ” โดยเผยความที่มั่นเป็นของน่าพอใจ เพราะอะไร เพราะคุณหรือมูตรนั้นเป็นของโสโครก ส่วนโลกุตระธรรมทั้ง ๘ นี้ โดยสภาวะเป็นของมีอยู่ด้วย เป็นของบริสุทธิ์ดุจจันทร์เพ็ญในอากาศอันปราศจากเมฆด้วย และดุจแก้วมณีแท้อันเขาวางไว้ที่ผ้ากำพลเหลืองด้วย เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าเอหิภัสสิกะ เพราะว่าควรซึ่ง เอหิภัสสวิธีคือวิธีการเชิญให้มาดู ความเป็นสภาวะมีอยู่ และความเป็นสภาพบริสุทธิ์ด้วย

(๕) อธิบายธรรมคุณบทว่า โอปนยิโก

ธรรมชื่อ**โอปนยิกะ** เพราะควรนำเข้าไป เนื้อความต่อไปนี้เป็นวินิจฉัยในบทนี้ คือ การนำเข้าไป ชื่ออุปนยะ ธรรมย่อมควรซึ่งการที่บุคคลแม้ผ้าหรือศิระะไฟไหม้ก็เฉยยังคงนำเข้าไปในจิตของตนๆ โดยทำให้มีขึ้นจนได้ เพราะเหตุนี้ ธรรมนั้นจึงชื่ออุปนยิกะ อุปนยิกะนั้นเองเป็นโอปนยิกะ คำวิเคราะห์นี้ใช้ได้ในโลกุตระธรรมที่เป็นสังขตะ

ส่วนในโลกุตระธรรมที่เป็นอสังขตะ มีวิเคราะห์ว่า ธรรมนั้นควรซึ่งการนำเข้าไปด้วยจิต เหตุนี้จึงชื่อ**โอปนยิกะ** หมายความว่า ควรซึ่งการกระทบเข้าโดยทำให้แจ้ง หรือ อริยมรรค ชื่อว่าอุปเนยยะ เพราะนำเข้าไปถึงพระนิพพาน อริยผลและพระนิพพาน ชื่อว่า อุปเนยยะ เพราะเป็นธรรมที่บุคคลพึงนำเข้าไปถึงโดยเป็นสิ่งที่พึงทำให้แจ้ง โอปนยิกะก็คืออุปเนยยะ นั่นเอง

(๖) อธิบายธรรมคุณบทว่า ปจจตุตฺ เเวทิตฺตํ วิญญูทึ

บทว่า ปจจตุตฺ เเวทิตฺตํ วิญญูทึ ความว่า อันวิญญูชนทั้งหลายมีอุคฆติตัญญูบุคคลเป็นต้นทั้งปวงพึงรู้ว่า “มรรคเราเจริญแล้ว ผลเราบรรลุลแล้ว นิโรธเราทำให้แจ้งแล้ว” เพราะหากิเลสทั้งหลายของสัทธิวิหาริกจะละด้วยมรรคที่พระอุปัชฌาย์เจริญยอมไม่ได้ เธอจะอยู่เป็นผาสุกด้วยผลสมาบัติของท่านก็ไม่ได้ จะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานที่ท่านทำให้แจ้งก็ไม่ได้ เพราะเหตุนั้น จึงมีคำอธิบายว่า โลกุตระธรรมนั้น บุคคลไม่พึงเห็นดังเช่นเครื่องประดับที่ศิระษะของคนอื่น แต่พึงเห็นว่า ธรรมอันวิญญูชนทั้งหลายจะพึงรู้สีกอยู่ในจิตของตัวเองเท่านั้น แท้จริง โลกุตระธรรมนั้นไม่เป็นวิสัยของพวกคนโง่เลยทีเดียว

อีกนัยหนึ่ง ธรรมนี้เป็นสวากขาตะ เพราะเหตุอะไร เพราะธรรมนี้เป็นสันติภูตฺติกะ ธรรมนี้ได้ชื่อว่าสันติภูตฺติกะ เพราะเป็นอกาลิกะ ธรรมนี้ได้ชื่อว่าอกาลิกะเพราะเป็น เอหิปัสสิกะ และธรรมใดได้ชื่อว่าเอหิปัสสิกะ ธรรมนั้น ก็ย่อมเป็นโอปนยิกะ ด้วยประการฉะนี้

สมาธิอันเกิดจากธัมมานุสสติ

เมื่อพระโยคาวจรนั้นระลึกถึงพระธรรมคุณทั้งหลาย อันต่างโดยคุณมีความเป็นสวากขาตะเป็นต้น ดังกล่าวมา ฉะนี้อยู่ ในขณะที่ระลึกถึงนั้น จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่ ราคะกัฏฐมรุม ไม่เป็นจิตที่โทสะกัฏฐมรุม ไม่เป็นจิตที่โมหะ กัฏฐมรุมเลยทีเดียว ในขณะที่นั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิต ดำเนินไปตรงดิ่ง ปราศถึงพระธรรม องค์ฌานทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกันแก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้วโดย

นัยก่อนนั้นแล แต่เพราะธรรมคุณทั้งหลายเป็นอารมณ์ ลึกซึ้ง หรือเพราะจิตโน้มไปในการระลึกถึงพระคุณหลาย ประการ ฌานนี้จึงเป็นฌานที่ไม่ถึงอัปปนา ได้ถึงเพียง อุปจารเท่านั้น ฌานนี้ถูกเรียกว่าธัมมานุสสตินั่นเอง เพราะ เป็นฌานที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการระลึกถึงพระธรรมคุณ

อานิสงส์เจริญธัมมานุสสติ

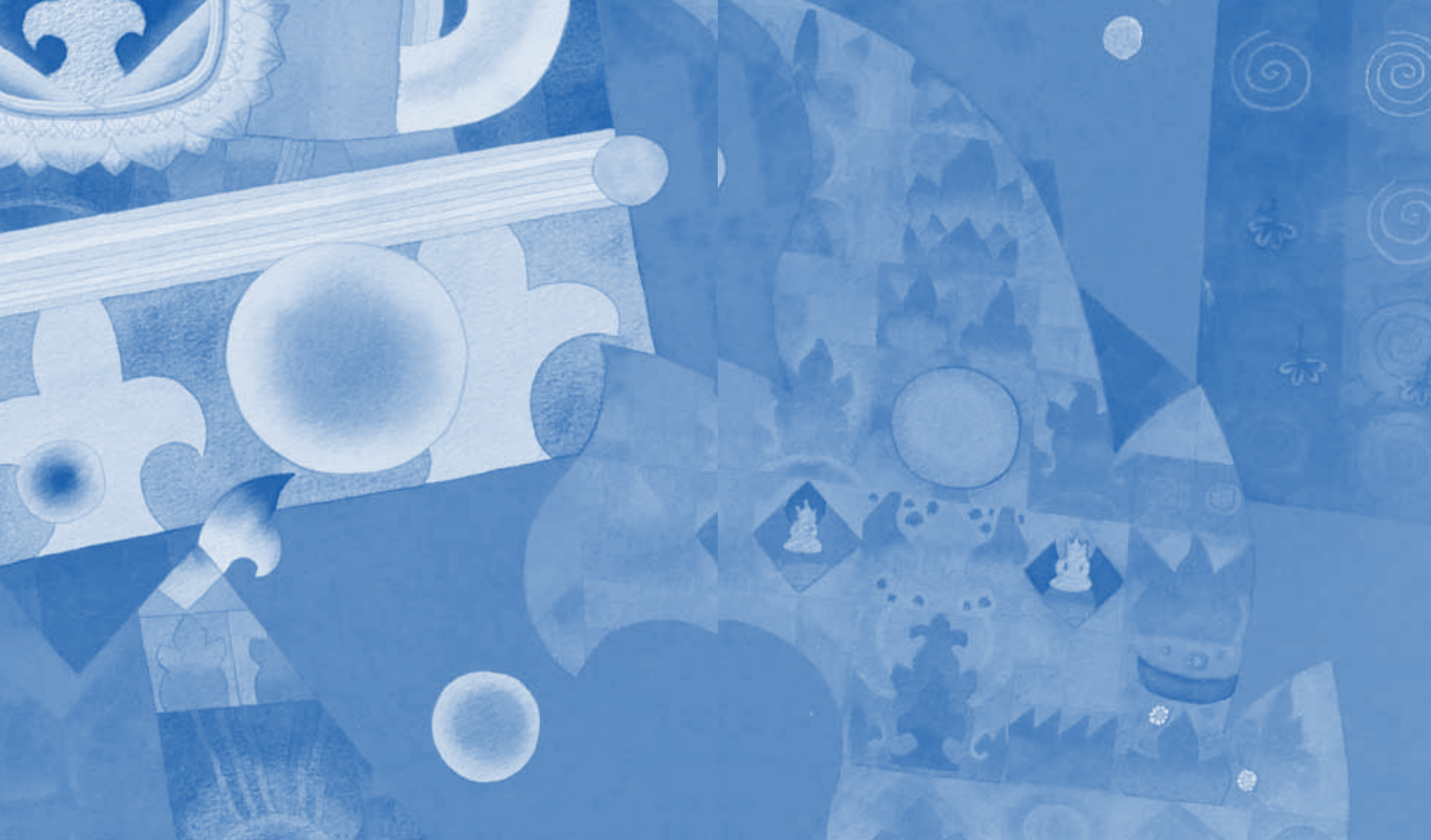
ภิกษุผู้ประกอบเนืองๆ ซึ่งธัมมานุสสตินี้ ย่อมเป็นผู้มีความเคารพมีความยำเกรงในพระศาสดา ทำความ ตระหนัก และอ่อนน้อมต่อพระธรรม ด้วยการระลึกถึง พระธรรมคุณโดยนัยว่า “เราไม่พิจารณาเห็นพระศาสดา ผู้แสดงธรรมอันเป็นโอปนยิกะอย่างนี้ ผู้แม้ประกอบด้วย องค์นี้ ในกาลส่วนที่เป็นอดีตเลย ในกาลบัดนี้เล่า เราก็ไม่ พิจารณาเห็น เว้นแต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น” ย่อม

ได้ความไพบุลย์แห่งศรัทธาเป็นต้น เป็นผู้มากไปด้วยปิติ
และปราโมทย์ ทนต่อความกลัวและความตกใจ สามารถ
อดกลั้นทุกข์ มีความรู้สึกเสมือนว่าได้อยู่กับพระธรรม อนึ่ง
แม้สรีระของเธออันธัมมคณานุสสติประทับอยู่ ย่อมเป็น
ร่างควรแก่การบูชาดุจเรือนพระเจดีย์ จิตย่อมโน้มไปใน
การที่จะบรรลุถึงอนุตตรธรรม อนึ่ง ในเมื่อประสบกับสิ่ง
ที่จะพึงล่วงละเมิด ทิริโอดตัพพะยอมจะปรากฏแก่เธอ ผู้
ระลึกถึงความเป็นธรรมดีของพระธรรมได้อยู่ อนึ่ง เมื่อยัง
ไม่บรรลุคุณยิ่งขึ้นไป เธอย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เพราะเหตุนั้นแล ผู้มีปัญญาดี พึงทำความ
ไม่ประมาทในธัมมานุสสติ อันมีอานุภาพมาก
อย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด

ที่แสดงมานี้ เป็นการกล่าวอธิบายอย่างพิสดารใน
ธัมมานุสสติ

๙. สังฆมานุสสติ^๑

พระโยคาวจรผู้ต้องการจะเจริญสังฆมานุสสติ พึงไป อยู่ในสถานที่เงียบสงัด แล้วระลึกถึงคุณของพระอริยะสงฆ์ ทั้งหลายอย่างนี้ว่า “สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อชฺฐ- ปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฉายปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามิจิปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิตฺถ จตตาริ ปุริสยูกานิ อฎฺฐุ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวก- สงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเยยฺโย อถฺชลิกรณฺเณยฺโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส”

^๑ แปลและเรียบเรียงจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค, วิสุทธิมคคปกรณ์ (ปจโม ภาค)

(๑-๔) อธิบายสังฆคุณบทว่า สุปฏิปันโน เป็นต้น

ในบทเหล่านั้น บทว่า **สุปฏิปันโน** แปลว่า ปฏิบัติดี มีคำอธิบายว่า ปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติ - ปฏิบัติโดยชอบ เป็นอนิวัตติปฏิบัติ - ปฏิบัติไม่วนกลับไปเป็นทุกข์อีก เป็นอนุโลมปฏิบัติ - ปฏิบัติสมควรแก่พระนิพพาน เป็น อัจฉนิกปฏิบัติ - ปฏิบัติไม่เป็นข้าศึก เป็นธรรมานุธรรม ปฏิบัติ - ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม

บุคคลเหล่าใดฟังพระโอวาทและอนุสาสนีของพระ ผู้มีพระภาคโดยเคารพ เหตุนั้น บุคคลเหล่านั้นจึงชื่อว่า สาวก หมู่แห่งสาวกทั้งหลายชื่อว่า **สาวกสงฆ์** หมายความว่า ชุมนุมแห่งสาวกผู้ถึงซึ่งความเป็นกลุ่มเดียวกันด้วยความ เป็นผู้เสมอกันโดยศีลและทิวฐิ

ก็เพราะว่า สัมมาปฏิปทานั้น เป็นปฏิปทาที่ตรง คือ ไม่คด ไมโคง ไม่งอ ปฏิปทานั้นท่านเรียกว่าอริยฐานะบ้าง และถึงซึ่งความนับว่าสามิจิ เพราะเป็นปฏิปทาอันสมควร บ้าง เพราะเหตุนั้น พระอริยะสงฆ์ผู้ดำเนินปฏิปทานั้น จึงได้ชื่อว่า อุษุปปฏิปนฺโน บ้าง ฉายปฏิปนฺโน บ้าง สามิจิ ปฏิปนฺโน บ้าง

ในบท **อุษุปปฏิปนฺโน** เป็นต้นนั้น บัณฑิตพึงทราบว่ พระอริยะเจ้าเหล่าใดเป็นผู้ตั้งอยู่ในมรรค พระอริยะเจ้าเหล่านั้นชื่อว่าปฏิบัติดี เพราะความเป็นผู้เพียบพร้อมไปด้วยความปฏิบัติชอบ พระอริยะเจ้าเหล่าใดเป็นผู้ตั้งอยู่ในผล พระอริยะเจ้าเหล่านั้นก็ชื่อว่าปฏิบัติดี มุ่งเอาความปฏิบัติที่ล่วงไปแล้ว เพราะท่านเหล่านั้นได้บรรลุธรรมที่พึงบรรลุก็ด้วยความปฏิบัติชอบนั้นแล

อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า **อุษุปปฏิปนฺโน** เพราะปฏิบัติไปตาม อานุสาสนีที่พระศาสดาทรงสอนไว้ก็ได้ เพราะปฏิบัติ อปฺณณกปฏิปทา คือข้อปฏิบัติไม่ผิด ก็ได้ ในธรรมวินัย ที่เป็นสวากขาตะ ชื่อว่า **อุษุปปฏิปนฺโน** เพราะปฏิบัติตาม มัชฌิมาปฏิปทาไม่เข้าใกล้ส่วนสุดทั้ง ๒ ข้าง และเพราะ ปฏิบัติเพื่อละโทษ คือ ความคด ความโกง และความงอ ทางกาย วาจา ใจ

พระนิพพาน เรียกว่า **ฉายะ** เพราะปฏิบัติเพื่อ ประโยชน์แก่พระนิพพานนั้น จึงชื่อ **ฉายปฏิปนฺโน** บุคคล ทั้งหลายปฏิบัติโดยประการใด จึงเป็นผู้ควรแก่สามิจกรรม เพราะปฏิบัติด้วยประการนั้น จึงชื่อ **สามิจิปฏิปนฺโน**

คำว่า ยทิท อธิบายเป็น ยานิ อิมานิ แปลว่า เหล่านี้ใด
คำว่า จตตาริ ปุริสยคานิ ความว่า นับโดยคู่ เป็นบุรุษ
๔ คู่ คือ ท่านผู้ตั้งอยู่มรรคที่หนึ่ง ท่านผู้ตั้งอยู่ในผลที่หนึ่ง
นี่เป็นคู่ ๑ ดังนี้เป็นต้น คำว่า อฏฺฐ ปุริสบุคคลา ความว่า
นับโดยบุคคล เป็นบุรุษบุคคล ๘ พอดี โดยนัยนี้ คือ
ท่านตั้งอยู่มรรคที่หนึ่ง ๑ ผู้ตั้งอยู่ในผลที่หนึ่ง ๑ เป็นต้น
ก็บทว่า บุรุษและบุคคล ในคำว่า อฏฺฐ ปุริสบุคคลา นั้น
มีเนื้อความอันเดียวกัน แต่บทว่า ปุริสบุคคลา นั้น ตรัส
ด้วยอำนาจแห่งเวไนย บทว่า เอส ภควโต สวากสงฺโฆ
ความว่า นับโดยคู่ เป็นบุรุษ ๔ คู่ นับโดยแยกเป็นบุคคล
บุรุษบุคคล ๘ เหล่านี้คือหมู่สาวกของพระผู้มีพระภาค

(๕) อธิบายสังฆคุณบทว่า อาหุเนยโย

พึงทราบวินิจฉัยในบททั้งหลายมีบทว่า **อาหุเนยโย** เป็นต้น วัตถุใดอันบุคคลนำมาบูชา เพราะเหตุนั้น วัตถุ นั้นชื่อว่าอาหุณะ หมายความว่า วัตถุที่บุคคลนำมาแม้จาก ที่ไกล แล้วถวายในท่านผู้มีศีลทั้งหลาย คำว่า อาหุณะ นั้น เป็นชื่อของปัจจัย ๔ พระสงฆ์เป็นผู้ควรที่จะรับอาหุณะนั้น เพราะทำอาหุณะนั้นให้มีผลมาก เหตุนี้จึงชื่ออาหุเนยยะ แปลว่า **ผู้ควรรับของที่เขานำมาบูชา**

อีกนัยหนึ่ง แม้สมบัติทั้งปวงอันบุคคลมาแม้จากไกล ควรบูชาในพระสงฆ์นั้น เหตุนี้ พระสงฆ์นั้นจึงชื่ออาหุเนยยะ แปลว่า ผู้ที่บุคคลควรบูชา หรือว่า พระสงฆ์ย่อมควรซึ่ง อาหุณวัตถุ แม้ของเทวดาทั้งหลายมีท้าวสักกะ เป็นต้น เหตุนี้จึงชื่ออาหุเนยยะ แปลว่า **ผู้ควรของที่เขาบูชา**

อนึ่ง โฟอันได้ชื่อว่าอาหุเนยยะ ของพราหมณ์ทั้งหลาย ซึ่งลัทธิของพวกเขาว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ของอันบูชาให้มีผลมาก อันใด หากว่าไฟนั้นชื่อว่าอาหุเนยยะ เพราะของที่บุคคล บูชาแล้วในไฟนั้นมีผลมากไซ้ร้ ก็พระสงฆ์นี้แหละเป็น อาหุเนยยะ เพราะของที่บุคคลบูชาในพระสงฆ์เป็นสิ่งมีผล มาก ดังพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

ชนใดพึงบูชาท่านผู้ที่อบรมตนสำเร็จแล้ว ผู้เดียวแม้ครู่หนึ่ง การบูชา นั้นแหละประเสริฐ กว่า ผู้ที่บูชาไฟอยู่ในป่าตลอดร้อยปี การบูชา ไฟสิ้นร้อยปีจะประเสริฐอะไร

บทว่าอาหุเนยยะ นั้นเป็นคำในนิกายอื่น โดยเนื้อความ ก็อย่างเดียวกันกับบทว่า **อาหุเนยยะ** นี้ในที่นี้ ใน ๒ บทนี้ ต่างกันโดยพยัญชนะนิดหน่อยเท่านั้น พระสงฆ์เป็น **อาหุเนยยะ** ด้วยประการดังที่กล่าวมาฉะนี้

(๖) อธิบายสังฆคุณบทว่า ปาหุเนยโย

ส่วนในบทว่า **ปาหุเนยโย** พึงทราบวินิจฉัยต่อไปนี้
อาคันตุกทาน คือ ทานสำหรับต้อนรับแขกที่เขาจัดอย่าง
เครื่องสักการะ เพื่อประโยชน์แก่ญาติและมิตรทั้งหลาย
ที่รักที่ชอบใจผู้มาแต่ทิศใหญ่น้อย เรียกว่าปาหุณะ แม้
อาคันตุกทานนั้น เว้นญาติมิตรที่รักที่ชอบใจเหล่านั้นและ
แขกอื่นอันมีฐานะอย่างนั้นเสีย ก็ควรถวายแก่พระสงฆ์
เท่านั้น พระสงฆ์เท่านั้นควรรับอาคันตุกทานนั้น เพราะ
ว่าแขกเช่นดังพระสงฆ์หาไม่มี จริงอย่างนั้น พระสงฆ์นั้น
เป็นเวลาพุทธันดรหนึ่งจึงจะได้พบ และท่านประกอบด้วย
ธรรมทั้งหลายที่ทำความเป็นที่รักที่ชอบใจล้วนๆ ด้วย พระ
สงฆ์ชื่อว่า **ปาหุเนยยะ** เพราะของต้อนรับแขกควรถวายแก่
ท่าน และท่านก็**ควรรับของต้อนรับแขก** ดังนี้แล

ส่วนบาลีของชนเหล่าใดว่า **ปาหวนีโย** บาลีของชน
เหล่านั้นมีอธิบายว่า เพราะเหตุที่พระสงฆ์ยอมควรซึ่งการ
ทำให้ก่อน เพราะฉะนั้น ทานวัตถุบุคคลควรนำมาบูชาใน
พระสงฆ์นั้นก่อนใครหมด เหตุนั้นพระสงฆ์จึงชื่อปาหวนียะ
แปลว่า **ผู้ที่ควรนำมาบูชาก่อน** อีกนัยหนึ่ง พระสงฆ์
ควรซึ่งอาหวนะโดยประการทั้งปวง เหตุนั้น จึงชื่อปาหวนียะ
แปลว่า **ผู้ควรของอันเขานำมาบูชาโดยประการทั้งปวง**
ศัพท์ว่า ปาหวนียะ นั้น ในที่นี้กล่าววว่าปาหุเนยยะ โดย
เนื้อความนั้นแล

(๗) อธิบายสังฆคุณบทว่า ทกฺขิณฺเญยโย

ก็ทานที่บุคคลเชื่อโลกหน้าแล้วจึงให้ เรียกว่าทักษิณา
พระสงฆ์ยอมควรซึ่งทักษิณานั้น หรือเกื้อกูลแก่ทักษิณา
เพราะทำทักษิณาให้หมดจด โดยภาวะคือทำทักษิณานั้น

ให้มีผลมาก เพราะเหตุนั้น พระสงฆ์จึงชื่อว่า**ทักษิณียะ**
แปลว่า ผู้ควรซึ่งทักษิณาหรือผู้เกี่ยวแก่ทักษิณา

(๘) อธิบายสังฆคุณบทว่า **อญชลิกรณียะ**

พระสงฆ์ย่อมควรซึ่งการกระทำอัญชลิ อันชาวโลก
ทั้งปวงวางมือทั้งสองไว้เหนือศีรษะกระทำอยู่ เหตุนั้น จึง
ชื่อว่าอัญชลิกรณียะ แปลว่า ผู้ควรซึ่งการทำอัญชลิ

(๙) อธิบายสังฆคุณบทว่า

อนุตตัม ปุณณกเขตต์ โลกุตส

บทว่า **อนุตตัม ปุณณกเขตต์ โลกุตส** ความว่า พระสงฆ์
เป็นที่เพาะปลูกบุญของชาวโลกทั้งปวง ไม่มีที่เสมอเหมือน
เหมือนอย่างว่าที่เพาะปลูกข้าวสาลีก็ดี ข้าวเหนียวก็ดี ของ

พระราชารหรือของอำมาตย์ก็ตาม เขาก็เรียก “นาข้าวสาลี
ของพระราชานาข้าวเหนียวของพระราชานา” เป็นต้น ฉะนั้น
พระสงฆ์ก็เป็นทีเพาะปลูกบุญทั้งหลายของชาวโลกทั้งปวง
ฉนั้นนั่น แท้จริง เพราะอาศัยพระสงฆ์ บุญทั้งหลายอันเป็น
เครื่องบันดาลประโยชน์เกี่ยวแก่ และความสุขนานาประการ
ของชาวโลกจึงได้งอกขึ้น เพราะเหตุนั้น พระสงฆ์จึงชื่อว่า
เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาอื่นยิ่งกว่า

สมาธิอันเกิดจากสังฆมานุสสติ

เมื่อพระโยคาวจรระลึกถึงพระสังฆคุณทั้งหลาย
อันต่างโดยคุณมีความเป็นผู้ปฏิบัติดีเป็นต้น ดังกล่าวมา
ฉนี้อยู่ในขณะที่ระลึคนั้น จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่
ราคะกลุ่มรุม ไม่เป็นจิตที่โทสะกลุ่มรุม ไม่เป็นจิตที่โมหะ
กลุ่มรุมเลยทีเดียว ในขณะที่นั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิต

ดำเนินไปตรงดิ่ง บรรารภถึงพระสงฆ์ องค์ฌานทั้งหลาย
ยอมเกิดขึ้นในขณะที่เดียวกันแก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้วโดย
นัยก่อนนั้นแล แต่เพราะสังฆคุณทั้งหลายเป็นอารมณ์
ลึกซึ้ง หรือเพราะจิตโน้มไปในการระลึกถึงพระคุณหลาย
ประการ ฌานนี้จึงเป็นฌานที่ไม่ถึงอัปปนา ได้ถึงเพียง
อุปจารเท่านั้น ฌานนี้ถูกเรียกว่าสังฆานุสสตินั่นเอง เพราะ
เป็นฌานที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการระลึกถึงพระสังฆคุณ

อานิสงส์ของเจริญสังฆานุสสติ

ภิกษุผู้ประกอบเนืองๆ ซึ่งสังฆานุสตินี้ ย่อมเป็นผู้มี
ความเคารพมีความยำเกรงในพระสงฆ์ ได้ความไพบูลย์
แห่งศรัทธาเป็นต้น เป็นผู้มากไปด้วยปิติและปราโมทย์
ทนต่อความกลัวและความตกใจ สามารถอดกลั้นทุกข์
มีความรู้สึกเสมือนว่าได้อยู่กับพระสงฆ์ อนึ่ง แม้สตรีระ

ของเธออันสังฆคุณานุสสติประทับอยู่ ย่อมเป็นร่างควรแก่
การบูชาคุณอุโบสถอันมีสงฆ์ประชุมกันอยู่ จิตย่อม
โน้มไปในการที่จะบรรลุถึงสังฆคุณ อนึ่ง ในเมื่อประสบกับ
สิ่งที่จะพึงล่วงละเมิด หิริโอตตัปปะย่อมจะปรากฏแก่เธอ
ราวกะเธอเห็นพระสงฆ์อยู่ต่อหน้า อนึ่ง เมื่อยังไม่บรรลุ
คุณยิ่งขึ้นไป เธอย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เพราะเหตุนั้นแล ผู้มีปัญญาดี พึงทำความ
ไม่ประมาทในสังฆานุสสติ อันมีอานุภาพมาก
อย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด

ที่แสดงมานี้ เป็นการกล่าวอธิบายอย่างพิสดารใน
สังฆานุสสติ

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกั ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิสุทธิมคคปกรณ์ (ปรโม ภาค). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

สำนักสวนโมกขพลารามไชยา. คู่มืออุบาสกอุบาสิกา ภาค ๑-๒ ทำวัตร เข้า-เย็น และสวดมนต์พิเศษบางบท แปลไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๕.

ผู้ที่สนใจหนังสือและคำบรรยายของอาจารย์สุภีร์
ทุมทอง สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน

www.ajsupee.com และ สามารถติดต่อได้ ดังนี้

- (๑) ขอรับได้ฟรี ผ่านระบบขอรับหนังสือออนไลน์
จากเว็บไซต์ ajsupee.com
- (๒) ขอรับได้ฟรีทางไปรษณีย์ ขอรับ หนังสือได้
ครั้งละ 5 เล่ม และ mp3 ครั้งละ 8 แผ่น ส่งชื่อ ที่อยู่ของ
ผู้รับ, ชื่อหนังสือ, mp3, DVD ที่ต้องการไปที่ [suriyan2t@
gmail.com](mailto:suriyan2t@gmail.com)

ติดต่อสอบถามรายละเอียด

คุณสุริยัน โทร. 080-553 5553,

Line ID : [ajsupee.com](https://www.ajsupee.com)

- (๓) ติดต่อขอรับที่ชมรมจริยธรรม
ตึกประสาทวิทยาชั้น 2 โรงพยาบาลศรีธัญญา
อ.เมือง จ. นนทบุรี โทร. 02-9689954
ติดต่อคุณสุคนธ์
- (๔) ติดต่อขอรายละเอียดได้จาก
ชมรมกัลยาณธรรม
<http://www.kanlayanatam.com>

รายชื่อผู้ร่วมบริจาค

1	คุณนันทลี จารุรัตน์	2,000
2	คุณสุชาติ คุณเพ็ญศรี แซ่ชู และครอบครัว	1,000
3	ดร.วิไล เทียนรุ่งโรจน์ หนูนภักดี	1,000
4	ผู้เข้าปฏิบัติ ยุวพุทธิกสมาคมฯ ๒๗ - ๓๑ พ.ค. ๕๖	21,065
5	คุณจิรวัดณ์ คะวีรัตน์	500
6	ไม่ออกนาม	300
7	ไม่ออกนาม	150
8	ผู้ฟังธรรมชมรมสุรัตนธรรม ๙ มิ.ย. ๕๖	2,592
9	คุณใจทิพย์ เอี่ยมปรีดี	2,000
10	คุณกฤษณพันธ์ สุพรรณโรจน์	1,000
11	คุณดารารัตน์ แผลมหลวง	2,000
12	ผู้เข้าปฏิบัติ วัดสารนาถธรรมาราม ๑๓ - ๑๕ มิ.ย. ๕๖	5,000
13	คุณพัฒนาพล คุณพัฒนพันธ์ เจือจันทร์	200
14	คุณเพ็ญษา สายฟ้าแลบ	1,000
15	คุณศศิณาด แสงแก้ว	3,000
16	อาจารย์รอม หิรัญพฤษ์	1,000

๑๕๐

คุณพระรัตนตรัย

17	ผู้ฟังธรรม บ้านจิตสบาย ๒๓ มิ.ย. ๕๖	8,080
18	ไม่ออกนาม	100
19	ทพ.สารชา เขื่อสำราญ	3,000
20	คุณเหมียว	6,002
21	ไม่ออกนาม	3,000
22	คุณวันชื่น คุณจินตนา ธรรมไพโรจน์	1,000
23	ผู้ฟังธรรม กนกรัตน์รีสอร์ท ๑ ก.ค. ๕๖	9,000
24	ผู้ฟังธรรม Exim bank ๔ ก.ค. ๕๖	3,170
25	มูลนิธิวิปัสสนากรรมฐานสุรินทร์	5,000
26	จากฐณิชามิตรีรีสอร์ท ๗ ก.ค. ๕๖	2,356
27	คุณยุวดี บุรณธนานุกิจ	2,000
28	ผู้เข้าปฏิบัติ ฐณิชามิตรีรีสอร์ท อ.อัมพวา ๑๕ - ๑๗ ก.ค. ๕๖	20,000
29	ผู้เข้าปฏิบัติ ปตท. ชลบุรี ๑๐ ก.ค. ๕๖	4,600
30	ทพ.แสงชัย โสภณสกุลสุข	20,000
31	ผู้ฟังธรรม ชมรมสุรัตนธรรม ๑๔ ก.ค. ๕๖	3,000
32	คุณภัสสินี นากดี	3,000
33	มูลนิธิวิปัสสนากรรมฐานสุรินทร์	4,000

๑๕๑

สุภีร์ ทุมทอง

34	ผู้เข้าปฏิบัติ ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน บ้านจันรม ๒๐ - ๒๒ ก.ค. ๕๖	3,300	51	ผู้ฟังธรรม Exim bank ๑ ส.ค. ๕๖	5,000
35	ผู้ฟังธรรม ชมรมคนรู้ใจ ๒๓ ก.ค. ๕๖	1,650	52	ไม่ออกนามจากคลีนิกคุณหมอไพฑูรย์ ๒ ส.ค. ๕๖	3,000
36	คุณ ดวงตา มัศยาอานนท์	1,000	53	จากฐานิชาณ์รีสอร์ท ๔ ส.ค. ๕๖	3,000
37	คุณบัญชา	7,300	54	ผู้ฟังธรรม เบนซ์ทองหล่อ ๔ ส.ค. ๕๖	5,000
38	คุณกฤษณา โฆสิตจิรนนท์และครอบครัว	40,000	55	คุณปิยดา เจตนาวิไล	500
39	ไม่ออกนาม	3,000	56	คุณภาณวีณี สุริยสัตย์ ฟังพานงค์	2,000
40	ไม่ออกนาม	2,000	57	คุณพิพัฒน์ ปุสยานนท์	1,000
41	คุณแม่อำพัน ปัทมอดิศัย	2,000	58	คุณภัสสินี นากดี	2,000
42	คุณนวลปราง โปะสะโยมม	2,000	59	ผู้เข้าปฏิบัติ ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน บ้านจันรม ๑๐ - ๑๒ ส.ค. ๕๖	3,040
43	คุณอรชมา เงินวิลัย	500	60	อาจารย์ข้าง	500
44	คุณวาทีณี สินธุโสภณ	200	61	ครอบครัวธนารัตน์ปัทมา	2,000
45	คุณกาญจนา การันต์ถ์	100	62	บ้านขนมมันทวัน	10,000
46	คุณกาน	100	63	ผู้ฟังธรรม บ้านขนมมันทวัน ๑๗ ส.ค. ๕๖	20,000
47	คุณนงเยาว์ ศรีไทย	100	64	คุณเพียรเพลิน พูลพิพัฒน์	1,000
48	ครอบครัวสุริยสัตย์	2,000	65	บ.เจเนท์ คอร์ปอร์เรชั่น จก.	5,000
49	ครอบครัวเฉลิมเตียรณ	1,000	66	ผู้ฟังธรรมชมรมคนรู้ใจ ๒๐ ส.ค. ๕๖	2,860
50	ผู้ฟังธรรมบ้านจิตสบาย ๒๘ ก.ค. ๕๖	5,450	67	มูลนิธิเต็มน้ำใจให้สังคม	5,000

68	ไม่ออกนาม	700
69	ไม่ออกนาม (จากอเมริกา)	3,000
70	ผู้ฟังธรรม บ้านจิตสบาย ๒๕ ส.ค. ๕๖	2,480
71	ผู้ฟังธรรม โรงแรมเดอะคัลเลอร์ลิฟวิ่ง จ.สมุทรปราการ ๒๗ ส.ค. ๕๖	1,550
72	ผู้ฟังธรรมชมรมสุรตธรรม ๓๑ ส.ค. ๕๖	4,650
73	จากฐานิชาณรีรีสอร์ท ๑ ก.ย. ๕๖	2,010
74	คุณหมอเกียรติทิวิ ฐานะสวัสดิ์	1,000
75	ผู้เข้าปฏิบัติ ยุวพุทธิกสมาคมฯ ๒ - ๖ ส.ค. ๕๖	20,500
76	คุณศิริลักษณ์ พัฒนะเอนก	5,000
77	ดร.นวลศิริ เปาโรหิตย์	1,000
78	อาจารย์วิมล วงศ์เพ็ญ	1,200
79	คุณเกษรภา ซิ้มศรีสกุล	2,000
80	นพ.วิสัน เทียนรุ่งโรจน์ และครอบครัว	5,000
81	คุณจิรพัฒน์ เทียนรุ่งโรจน์	5,000
82	ผู้ฟังธรรมสาวัดถิธรรมะเธียร์เตอร์ ยุวพุทธฯ ๘ ก.ย. ๕๖	7,487
83	ผู้ฟังธรรม ชมรมสุรตธรรม ๘ ก.ย. ๕๖	2,400
84	ผู้ฟังธรรม ชมรมคนรู้ใจ ๑๐ ก.ย. ๕๖	4,270

85	คุณสมศักดิ์ กิจธนวัฒน์	2,000
86	คุณธีรบุช เพ็องเดช	2,000
87	รศ.พญ.สุดสบาย จุลกัทัพพะ	700
88	คุณกาญจนา การันต์ถ์	100
89	คุณวาทีนี้ สินธุโสภณ	300
90	คุณรสสุคนธ์ ชมชื่น	250
91	คุณนรินทร์ คุมพล	150
92	นศ.จิตตปัญญาศึกษา ม.มหิดล ๑๒ - ๑๔ ก.ย. ๕๖	1,520
93	คุณ Sangchan	500
94	คุณธัญญธร จรรย์ยานนท์	500
95	พ.ญ.มาคัมครอง โปษยะจินดา	3,000
96	ไม่ออกนาม	1,000
97	ผู้ฟังธรรม บ้านจิตสบาย ๒๙ ก.ย. ๕๖	5,610
98	ไม่ออกนาม	500
99	คุณพรหมจรรยา	5,000
100	พ.ญ.เรวดี กนกวุฒิ	1,000
101	ผู้เข้าปฏิบัติ พุทธธรรมนำทอง บ.ΑΙΑ ๔ ต.ค. ๕๖	20,000
102	ต.ญ.ภัสสรินษา สุริยสัตย์	2,000

103	คุณสมพร ทรัพย์สาร	20,000	120	ทพญ.ศิวฉัตร ทพญ.วรุณี ฉัตรตะวัน	1,000
104	ผู้พึงธรรม Exim bank ๓ ต.ค. ๕๖	4,840	121	ทพญ.ญาดากุล พิรัชกิตติ และครอบครัว	500
105	ผู้พึงธรรม ชมรมคนรู้ใจ ๘ ต.ค. ๕๖	2,840	122	ทพญ.พนิดา วัฒนตระกูลชาติ	500
106	คุณภัสสินีย์ นาคดี	3,000	123	ทพญ.กฤษณา ตรีไพบูลย์ และครอบครัว	200
107	มูลนิธิวิปัสสนากรรมฐานสุรินทร์และข้าราชการบรรจุนใหม่ ๑๐ - ๑๑ ต.ค. ๕๖	15,205	124	นาวาโทอรุณพงษ์ พทญ.พัชณิดา บรรพบุตร	200
108	คุณสุจิตร์ สัญญาโม คุณสุชิน รัตนพลลภ	2,000	125	ทพญ.ภคินียา และครอบครัว	100
109	คุณสุนันท์ เกียรติสันติสุข	500	126	ทพญ.พุทธิรักษา และครอบครัว	500
110	คุณบงกช ชี้อยู่	400	127	ทพญ.จันทิมา ฉายศิริ	200
111	ครอบครัววัฒนา	1,000	128	ทพญ.สภาวดี ตรีศุภรัตน์ และครอบครัว	500
112	ทพ.ทรงภัทร ทพญ.เพียงดาว คำนึ่งสิทธิ	1,000	129	ทพญ.ภัทริยา วงศ์ผั่น นพ.ภูวดล และครอบครัว	400
113	คุณชนิษฐา ธิสามี	500	130	ทพญ.พรเจริญ ทองประดิษฐ	100
114	คุณสมาพร เซาว์วิไล	200	131	ทพ.สมนึก ประสานเกียรติราช	100
115	ทพ.วีระพงษ์ สวนแย้ม ทพญ.พัชรา วงษ์วรรณ	1,000	132	ทพ.ธัญญ์นิธิ ฐิติโชติอริยกุล	200
116	คุณจันทร์เพ็ญ ศิริพานิชย์	400	133	ทพญ.เสาวณี ตูรงคราวี	200
117	คุณธันวา พรไพรินทร์	100	134	คุณณัฐนันท์ สุขำนิรการ และครอบครัว	100
118	ทพ.ณัฐวุฒิ ธิติพิชญ์	500	135	ทพญ.ปรียธิดา ตั้งศรีพงษ์ และครอบครัว	500
119	ทพญ.ปิยะมาศ สมประเสริฐสุข	200			

ประวัติ อาจารย์สุธีร์ ทุมทอง

วันเดือนปีเกิด

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๕

บ้านหนองสะ ต.หนองสะ อ.สำโรงทาบ จ.สุรินทร์

การศึกษา

- เปรียญธรรม ๔ ประโยค
- ประกาศนียบัตรบาลีใหญ่ วัดท่ามะโอ จ.ลำปาง
- ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธรูปศาสนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๕๘
คุณพระรัตนตรัย

งานปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๘)

- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิวิทยาลัยสงฆ์ มจร. บาลีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม
- วิปัสสนาจารย์ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ
- อาจารย์สอนวิชาพระอภิธรรมปิฎก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม
- บรรยายธรรมะตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด
- เผยแพร่ธรรมะทางเว็บไซต์ www.ajsupee.com

๑๕๙
สุธีร์ ทุมทอง

